65

لوغيا ياخود منطق فنى

تاليف : عبدالله المخدومى

طبع اولندى قزانده مطبعهٔ كريميه‌ده كندى مصارفى ايلان ١٣١٨ سنه
١٥ غنوار ١٩٠١ سنهٔ ميلاديه

КАЗАНЬ.
Типографія Торговаго Дома Братьевъ Каримовыхъ.
1901

لوغیا یاخود منطق فنی

تالیف : عبدالله المخدومی

طبع اولندی قزانده مطبعهٔ کریمیه‌ده کندی مصارفی ایلان ۱۳۱۸ سنه ۱۰ عنوارد
۱۹۰۱ سنهٔ میلادیه

بوکتاب باصلماقینه پیطربورغ سینزوری طرفندن رخصت ویرلشدر ۲۰ نجی نویابرده
۱۹۰۰ نجی یلده

Дозволено цензурою. С.-Петербургъ 20 Ноября 1900 года.

Типографія Торговаго Дома Братьевъ КАРИМОВЫХЪ въ Казани.

بسم الله الرحمن الرحيم

— (منطق) بیلوب اعتبار قیلنغان وقتده ایساب نی همده دیل نی یاكنشودن صاقلای تورغان بر علملك در .

— (منطق نڭ موضوعی) معلومات درکه اول معلومات ایله مجهولات بیلنه در یعنی بیلنمشلر درکه اول بیلنمشلر ایله بیلنممشلر بیلنه در .

— (منطق دن مقصود) ایساب نی ودیل نی یاكنشودن صاقلامق لق در .

علم نی تقسیم

— علم (بیلمك وبیلو) ایكی قسم درکه بری تصور ودیکری ایسه تصدیق تسمیه ایدیله در زیرا بر شینڭ ایكنجی شیگه ثبوتنی یاخود بر شینڭ ایكنجی شیگه عدم ثبوتنی بیلو بولسه (تصدیق تسمیه ایدیله در :

زَیدٌ قائمٌ — عمرو لَیسَ بِقاعد — ضَرَبَ زَیدٌ — ما عَلِمَ بَکرٌ — عبّاسٌ مَظلُومٌ — داود قارەدر — زید صوقمش در — عمرو صوقمش دگل در — خالد ایوده در — آتای ایوده دگل در — دیوب بیلو کبی

اگر بولرغه باشقه لرنی بیلو بولسه (تصور) تسمیه قیلنه در :

رَوزَنَه — تَربُزَه — مَقعَد — غُلامُ اُمّی — فَرَسُ اَخی — ضارِب — مَضرُوب

— قرداشمنک صیری — آت نک داغه‌سی — اوستال — اورندق — تره‌زه — صاتوچی — آلوچی — کبیلرنی بیلو کبی .

— معلوم (بیلنمش) ده‌ایکی قسم‌درکه بری معلوم تصوری دیکری ایسه معلوم تصدیقی تسمیه ایدیله‌در زیرامعلوم‌که متعلق اولان علم ، تصور بولسه (معلوم تصوری) تسمیه قیلنه‌در :

روزنه — سریر — بقرنا — بنت جاری — ابنی — ابن أخی — بنت عمی — کاراوات — کتاب — صیر — صالام — باشاق کبی

اگر معلوم‌که متعلق اولان علم ، تصدیق بولسه (معلوم تصدیقی) تسمیه قیلنه‌در :

الله موجود — محمد رسول — زیدایوده‌در — خالدکیلدی کبی .

— مجهول (بیلنممش) ده‌ایکی قسم‌درکه بری مجهول تصوری دیکری ایسه مجهول تصدیقی تسمیه‌ایدیله‌در زیرامجهول بیلنگان تقدیرده آنی بیلو تصور ایسه (مجهول تصوری) تسمیه قیلنه‌در :

بیلنودن مقدم مصباح — شمعدان — شمع — سکین — مبنی — ملعقة — اوراق — چالغی — صوقه — صابان — تورماکبی

اگر مجهول بیلنگان تقدیرده آنی بیلو تصدیق بولسه (مجهول تصدیقی) تسمیه قیلنه‌در :

بیلنودن مقدم الانبیاء صادقون — الملائکة موجودون — الصاحب مشاور — زید عالم‌در — بکرضاران‌در — خالد جوم‌رددر کبی .

﴿ دلالت تقسیمی ﴾

— لفظ نک معناغه دلالتی (مطابقت — تضمن — التزام) دن عبارت اولق اوزره اوچ قسم‌در زیرالفظ ، موضوع له اولان معناسینک تمامینه دلالت قیلسه (دلالت مطابقت) تسمیه قیلنه‌در :

انسان (آدم) نک حیوان ناطق (سولاشه تورغان ترك) غه — فرس (آت) نک حیوان صاهل (کوشنای تورغان ترك) که — اوستال نك ، جمیع اجزاسینه

ـ اورندق نـڭ ، جميع اجزاسينه ـ لانپه نڭ جميع اجزاسينه دلالتى كبى

اگر لفظ ، موضوع له اولان معناسينـڭ جزئينه دلالت قيلسه (دلالت تضمن) تسميه قيلنه‌در :

انسان نڭ يالغز حيوان ياخود يالغز ناطق غه ـ فرس نڭ يالغز حيوان ياخود يالغز صاهل كه ـ اوستال نـڭ يالغز آياق ياخود يالغز تاقته سينه ـ اورندقنـڭ يالغز آياق ياخود يالغز تاقته ياخود يالغز آرتينه دلالتى كبى

اگر لفظ، موضوع له اولان معناسندن خارج (طيـش) اولانه دلالت قيلسه (دلالت التزام) تسميه قيلنه‌در :

انسان نـڭ ، قابل علم و قابل صنعة كتابة كه ـ فرس نڭ ، قابل ركوب كه ـ اوستال نڭ ، اوستينه آش قويونى قابل كه ـ اورندق نـڭ اوستينه اوتورونى قابل كه ـ لانپه نـڭ ، ياندرونى قـابل كه ـ كروات نـڭ ، اوستينه ياتونى قابل كه ـ صيير نـڭ ، صاوونى قابل كه ـ ايو نڭ ، ايچنده تورونى قابل كه ـ دلالتى كبى .

مفرد ايله مركب بحثى

ـــ معناغه دلالت قيله تورغان لفظ (مفرد ـ مركب) دن عبارت اولمق اوزره ايكى قسمدر زيرا بر لفظ نـڭ جزؤندن معناسينـڭ جـزئينه دلالت مراد بولسه (مركب) تسميه قيلنه‌در :

جاءَ زيدٌ (زيد كيلدى) غلامُ زيدٍ (زيد نـڭ قولى) ـ سيّدى فى البيت (افندم ايوده‌در) . ـ سوارُ ذهبٍ (آلتون بلازك) ـ خاتمُ فضّةٍ (كومش يوزك) كبى

اگر بر لفظ نـڭ جزؤندن معناسينـڭ جزئينه دلالت مراد بولمسه مفرد) تسميه قيلنه‌در :

زيد ـ بكر ـ خالد ـ اوستال ـ سكّين ـ صنوان ـ مكتب ـ صادق كبى

ـــ تنبيه ـ : علملر بعض وقتده مركب كبى كورنسه‌لرده همه‌سى مفرددرلر : عبدالله ـ حبيب الرحمن ـ احمد صابر ـ عبدالرحمن ـ بك تيمور ـ باطر گراى ـ احمد جان ـ صابر جان ـ جمال الدين ـ عبدالقدوس ـ كشاف الدين كبى

کلی ایله جزئی بحثی

— مفرد ایکی قسمدرکه بری کلی ودیگری ایسه جزئی تسمیه قیلنه‌در زیرا لفظدن آڭلاشیلغان معنا کوبکه توغری کیلورگه صالح بولمسه (جزئی) تسمیه قیلنه‌در :

زید ـ خیالی ـ خالد ـ بکر ـ بوآت ـ بوصییر ـ تگی آدم ـ تگی صارق کبی والحاصل علملر واشارت قیلنغان شیلر همه‌سی جزئی درلر :

عبدالله ـ یعقوب ـ حارث ـ شاه‌زاده ـ بو آغاج ـ تگی چیرشی کبی

اگر لفظدن آڭلاشیلغان معنا کوبکه توغری کیلورگه صالح بولسه (کلی) تسمیه قیلنه‌در :

اِنسان ـ فَرَس ـ بَقَر ـ شاة ـ شَجَر ـ حَجَر ـ نَبات ـ مِرآت ـ لانپه ـ اوستال ـ اوروندق ـ اشکاف ـ کتاب ـ قلم کبی .

ذاتی ایله عرضی بحثی

— کلی ایکی قسمدرکه بری ذاتی ودیگری ایسه عرضی تسمیه ایدیله‌در زیراکلی اوزینڭ جزئیاتینڭ (اوزی صادق بولغان شیلرنڭ) ماهیتنه داخل بولسه (ذاتی) تسمیه قیلنه‌در :

انسانغه نسبةً حیوان همده ناطق کبی‌که بوحیوان بلن ناطقنڭ هربرم بری انساننڭ ماهیتی اولان حیوان ناطقغه داخل درلر ـ دخیده فرس‌که نسبةً حیوان همده صاهل ـ زیدکه نسبةً انسان ـ ناراط وچیرشی‌غه نسبةً آغاج کبی

اگرکلی اوزینڭ جزئیاتینڭ ماهیتینه داخل اولمسه (عرضی) تسمیه قیلنه‌در : فرس‌که نسبةً ابیض کبی که بو ابیض ، فرسنڭ ماهیتی اولان حیوان صاهل دن خارجدر ـ دخیده انسانغه نسبةً ضاحك ـ تاش قه نسبةً قاره وقزل و آور وقاطی ـ آغاجغه نسبةً اوزون ویافراقلی وبوتاقلی ـ تیمرگه نسبةً آور وقاطی وصالقون کبی .

کلیات خمس بحثی

— ذاتی (نوع ـ جنس ـ فصل) دن عبارت اولمق اوزره اوچ قسمدر زیرا ذاتی یا اوزی صادق بولغان شینک نفس ماهیتی بولور یا نفس ماهیتینه داخل بولور اگر اوزی صادق بولغان شینک نفس ماهیتی بولسه (نوع) تسمیه قیلنه‌در :

انسان کبی که اوزی صادق بولغان زید و بکر و عمرو کبیلرنک ماهیتی اولان حیوان ناطق نک نفسی در ـ دخیده فرس ـ بقر ـ شاة ـ حمار ـ جاموس اسد ـ ناراط ـ چیرشی ـ طال ـ جوکه ـ صایصقان ـ قارغه ـ کوگرچین کبی

اگر اوزی صادق بولغان شینک نفس ماهیتینه داخل بولسه یا بو ماهیت دن باشقه ایکنچی ماهیت که صادق بولور یا یوق اگر ذاتی اوزی صادق بولغان شینک نفس ماهیتینه داخل بولوب بو ماهیت دن باشقه ایکنچی ماهیت که صادق بولسه (جنس) تسمیه قیلنه‌در :

حیوان کبی که اوزی صادق بولغان انسان نک ماهیتی اولان حیوان ناطق غه داخل بولوب انسان ماهیتینه باشقه اولان بقر و فرس و حمار کبیلرکه صادق در ـ دخیده شجر ـ جسم ـ حجر ـ آغاچ ـ گوده ـ تاش جوهر (اوزی گنه کوچیریلونی قبول قیلغان شی) ـ عرض (اوزی گنه کوچیریلونی قبول قیلمغان شی) ـ لون (توس) کبی اگر ذاتی اوزی صادق بولغان شی ءنک نفس ماهیتینه داخل بولوب بو ماهیت دن باشقه ایکنچی ماهیت که صادق بولمسه (فصل) تسمیه قیلنه‌در :

انسان غه نسبةً ناطق کبی که اوزی صادق بولغان انسان نک ماهیتی اولان حیوان ناطق غه داخل بولوب انسان ماهیتینه باشقه بر ماهیت که‌ده صادق دگل در ـ دخیده فرس که نسبةً صاهل کبی :

عرضی (عرض عام ـ خاصة) دن عبارت اولمق اوزره ایکی قسمدر زیرا عرضی اوزی صادق بولغان ماهیت دن باشقه ایکنجی ماهیت که صادق بولوریایوق اگر عرضی اوزی صادق بولغان ماهیتدن باشقه ایکنچی ماهیتکه صادق بولسه (عرض عام) تسمیه قیلنه‌در :

اَسوَدَ کبی که انساندن ماعدا قاره بولغان شیلرنڭ همه‌سینه صادقدر ـ دخیده آق ـ قزل ـ صاری ـ صوقر ـ کوزلی ـ اسپای ـ یامسز ـ قوری کبی

اگر عرضی اوزی صادق بولغان ماهیت دن باشقه ایکنچی ماهیتکه صادق بولمسه (خاصه) تسمیه قیلنه‌در :

اِنسانغه نسبةً ضاحك کبی که انساندن باشقه بر ماهیت که‌ده صادق دگلدر دخیده انسانغه نسبةً شاققاتان ـ حیوانغه نسبةً کوزلی و تیربنان کبی

ـ جنس (قریب ایله بعید) دن عبارت اولمق اوزره ایکی قسمدر زیرا بر جنس اوزی صادق بولغان شیلرنڭ همه‌سینی قوشوب صورغان وقتده جواب بولدیغی کبی شول شیلرنڭ بعضسینی‌غنه قوشوب صورغان وقتده‌ده جواب بولسه (جنس قریب) تسمیه قیلنه‌در :

حَیَوان کبی که اوزی صادق بولغان شیلرنڭ همه‌سندن بریولی صورلسه‌ده بعضسندن‌غنه (مثلا آدم بلن ات دن‌غنه) صورلسه‌ده جواب بوله‌در ـ دخیده آغاچ ـ توس کبی اگر بر جنس اوزی صادق بولغان شیلرنڭ همه‌سنی قوشوب صورغان وقتده جواب بولوب شول شیلرنڭ بعضسینی‌غنه قوشوب صورغان وقتده جواب بولمسه (جنس بعید) تسمیه قیلنه‌در :

جسم کبی که اوزی صادق بولغان شیلرنڭ همه سندن بریولی صورلسه جواب بوله‌در اگر بعضسندن‌غنه (مثلا صییر بلن صارقدن‌غنه) صورلسه جواب بولمیدر بلکه صییر بلن صارقدن صورلغان وقتده حیوان جواب بوله‌در ـ دخیده جوهر ـ عرض کبی ـ فصل‌ده (قریب ایله بعید) دن عبارت اولمق اوزره ایکی قسمدر زیرا فصل ، نوع نی جنس قریب‌ده شریك‌لرندن آیرسه (فصل قریب) تسمیه قیلنه‌در : ناطِق ایله صاهِل کبی که آدم ایله آت نی

حیوانلقده شریك بولنان شیلردن آیره‌لر اگر فصل ، نوعنی جنس بعیدده شریك لرندن آیرسه (فصل بعید) تسمیه قیلنه‌در : حسّاس کبی‌که انسان نی گوده‌لکده شریك بولنان تاشلر و آغاچلردن آیره‌در

﴿ مجهول گه موصل ﴾

— مجهول گه موصل اولان معلوم ایکی قسمدرکه بری قول شارح ودیگری ایسه حجت تسمیه قیلنه‌در زیرا مجهول گه موصل اولان معلوم مجهول تصوری غه موصل بولسه (قول شارح) تسمیه قیلنه‌در :
انسان نی تصورغه موصل اولان حیوان ناطق یاخود حیوان ضاحک نی تصور کبی اگر مجهول گه موصل اولان معلوم مجهول تصدیقی غه موصل بولسه (حجت) تسمیه قیلنه‌در :
اَلْعَالَمُ حَادِثٌ دیوب تصدیق غه موصل اولان اَلْعَالَمُ مُتَغَیِّرٌ وَکُلُّ مُتَغَیِّرٍ حَادِثٌ دیوب تصدیق کبی

﴿ قول شارح ﴾

— قول شارح یاخود تعریف (حد تام ـ حد ناقص ـ رسم تام ـ رسم ناقص) دن عبارت اولمق اوزره دورت قسمدرکه تفصیلی بویله‌در :
حد تام ، جنس قریب بلن فصل قریب دن مرکب اولان تعریف‌در :
انسان نی حیوانٌ ناطقٌ بلن ـ آت نی کوشناسای تورغان ترك بلن تعریف کبی
حدناقص ، جنس بعید بلن فصل قریب دن مرکب اولان یاخود یالغز فصل قریب بلن اولان تعریفدر :
انسان نی جسمٌ ناطقٌ یاخود یالغز ناطقٌ بلن تعریف کبی
رسم تام ، جنس قریب بلن خاصه‌دن مرکب اولان تعریف‌در :
انسان نی حیوانٌ ضاحکٌ یاخود شاقا تاتورغان ترك بلن تعریف کبی
رسم ناقص ، عرضی لردن مرکب یاخود خاصه بلن اولان تعریف‌در :
انسان نی مَاشٍ عَلَی قَدَمَیْهِ عَرِیضُ الْاَظْفَارِ مُسْتَقِیمُ الْقَامَةِ ضَحَّاكٌ بِالطَّبْعِ

(ایکی ایاق اوزره یوریدر ، طرناقلری یاصصی در ، بویی توریدر ، یارادیلشی ایله کولکوچیدر) یاخود یالغز ضَحَّاكٌ بالطبع (یارادیلشی ایله کولکوچیدر) بلن تعریف کبی .

مرکب نی تقسیم

— مرکب ایکی قسم درکه بری مرکب تام ودیکری ایسه مرکب ناقص تسمیه ایدیله‌در زیرا مرکب ، مبتداء ایله خبردن یاخود فعل ایله فاعلدن حاصل بولسه مرکب تام) تسمیه قیلنه‌در : زَیْدٌ قائِمٌ ـ ضَرَبَ زَیْدٌ ـ اضْرِبْ زَیْداً ـ آتکای ایوده‌در ـ انکای قایتدی کبی آگر بو ایکی صورتدن باشقه حاصل بولسه (مرکب ناقص) تسمیه قیلنه‌در :

غُلامُ زَیْد ـ خاتَمُ فضّة ـ سِوارُ ذَهَب ـ بنم آتم ـ کورشینک آتی ـ آتنک صییری کبی — مرکب تام اوزی ایکی قسم‌درکه بری خبر ودیکری ایسه انشا تسمیه قیلنه‌در زیرا مرکب تامنی سویلگان آدمه عرفده‌سن یالغانلایسك دیمك جائز بولسه (خبر) تسمیه قیلنه‌در : زیدٌقائمٌ ـ ضَرَبَ زیدٌ ـ زید کوردی — بو خالددر ـ سن عالم سن آگر مرکب تامنی سویلگان آدمه عرفده سن یالغانـلایسك دیمك جائز بولمسه (انشا) تسمیه قیلنه‌در ، اضْرِبْ — لاتَضْرِبْ ـ نعمَ الرجلُ زَیْدٌ ـ هَلْ جاءَ اَبی ـ مااَحسَنَ زَیْداً ـ فِرَّ مِنَ الاَسَدِ ـ یاز ـ سولاشمه ـ آنای قایتدی می ـ قایه باره‌سك ـ مونده کیل کبی .

قضیه بحثی

— (قضیه وخبر) شوندای مرکب تام‌درکه آنی سویلگان آدمه عرفده سن یالغانلایسك دیمك جائز بولور :

زَیْدٌ قاعِدٌ ـ بَکْرٌ لَیْسَ بِقاعِد ـ اَبی کاتِبٌ ـ جارُنا لَیْسَ بِکاتِب ـ کتابمز طیشلی‌در — کنه‌که‌مز طیشلی دگلدر ـ انکای کوزلی‌در ـ پسای کوزلی دگلدر کبی — قضیه ایکی قسم‌درکه بری حملیه ودیکری ایسه شرطیه تسمیه

قیلنه‌در زیرا قضیه‌ده ایکی طرف مرکب بولسه (قضیهٔ شرطیه)
تسمیه قیلنه‌در .
اِنْ کانَتِ الشَّمْسُ طالِعَةً فَالنَّهارُ مَوجودٌ ـ اِنْ کانَتِ الشَّمْسُ غارِبَةً فَاللَّیلُ
موجودٌ ـ قویاش توسه کوندز بوله‌در ـ قویاش بایسه کیچ بوله‌در کبی
اگر قضیه‌ده ایکی طرف مرکب بولمسه (قضیهٔ حملیه) تسمیه قیلنه‌در :
اَلْاِنْسانُ ناطِقٌ ـ اَلْحَیْوانُ مُتَحَرِّكٌ ـ آت آبزارده‌در ـ آشلق انبارده‌در کبی
ــ تنبیه ــ حملیه‌ده جزء اول موضوع وجزء ثانی محمول تسمیه قیلنه‌در :
زَیْدٌ قائِمٌ‌ده زَیْدٌ موضوع ، قائِمٌ محمول‌در
شرطیه‌ده ایسه جزء اول مقدم وجزء ثانی تالی تسمیه قیلنه‌در .
اِذا اُوقِدَ الْمِصْباحُ یَنْشُرُ الضِّیاءُ‌ده اُوقِدَ الْمِصْباحُ مقدم ، یَنْشُرُ الضِّیاءُ تالی‌در .

﴿ قضیهٔ حملیه ﴾

ــ حملیه ایکی قسم‌درکه بری موجبه ودیکری ایسه سالبه تسمیه قیلنه‌در
زیرا حملیه‌ده حکم ، محمول نـڭ موضوعغه ثبوتی ایله بولسه (موجبه) تسمیه
قیلنـه‌در :
هذه فَرَسی ـ اَبی غَنیٌ ـ آتکای صاتوده‌در ـ خدمتچی انبارده‌در کبی
اگر محمول نـڭ موضوعغه ثبوتی سلب ایله بولسه (سالبه) تسمیه قیلنه‌در :
زَیْدٌ لَیْسَ بِتاجِرٍ ـ اَبی لَیْسَ بِنائِمٍ ـ کتاب طیشلی دگلدر ـ لانپه یاقی
دگلدر ـ صماور قزو دگلدر قومغان صولی دگلدر کبی
ــ حملیه کرك موجبه وکرك سالبه بولسون (طبیعیه ـ مخصوصه ـ مهمله ـ
محصوره) دن عبارت اولمق اوزره دوت قسم‌در زیرا حملیه‌ده موضوع
نفس ماهیت بولسه (قضیهٔ طبیعیه) تسمیه قیلنه‌در :
اَلْاِنْسانُ نَوْعٌ ـ اَلنّاطِقُ لَیْسَ بِنَوْعٍ ـ اَلْحَیْوانُ جِنْسٌ ـ اَلْاِنْسانُ لَیْسَ بِجِنْسٍ ـ
اَلنّاطِقُ فَصْلٌ ـ حیوان فصل دگل‌در ـ ضاحك خاصه‌در ـ ماشی خاصه دگل‌در ـ

ماشی

ماشی عرض عامدر ـ انسان عرض عام دگل در کبی
بوندن آڭلاشیلدیغی کبی بر قضیه نڭ محمولی کلیات خمس اسملرندن بری اولدیسه اول قضیه ، طبیعیه بوله در .
اگر حملیه ده موضوع ، جزئی بولسه (قضیهٔ مخصوصه یاخود شخصیه) تسمیه قیلنه در :
زَیدٌ نائمٌ ـ بکرٌ لیسَ بقاعدٍ ـ خالد بای در ـ شاکر بارلی دگل در کبی
اگر حملیه ده موضوع ، کلی بولوب حکمنڭ کل افراد موضوعغه می یاخود بعض افراد موضوعغه می ایکانلگی بیان ایدلمسه (قضیهٔ مهمله) تسمیه قیلنه در :
الانسانُ ناطقٌ ـ الاعمی لیسَ ببصیرٍ ـ آت جانلی در ـ آغاچ جانلی دگل در کبی
اگر حملیه ده موضوع ، کلی بولوب حکمنڭ کل افراد موضوعغه می یاخود بعض افراد موضوعغه می ایکانلگی بیان ایدلسه (قضیهٔ محصوره یاخود قضیهٔ مسوره) تسمیه قیلنه در که تفصیلی بویله در :

محصورات اربع

ـ محصوره (موجبهٔ کلیه ـ موجبهٔ جزئیه ـ سالبهٔ کلیه ـ سالبهٔ جزئیه) دن عبارت اولمق اوزره دورت قسمدر که تعریفلری بو وجهله در :
موجبهٔ کلیه افراد موضوع نڭ هر برسینه محمول نڭ ثبوتی ایله حکم ایدلمش قضیه در که عربچه ده علامتی (کل) ، تاتارچه ده (هر ـ هر بر ـ همه ـ بارده ـ بارچه) در :
کُلُّ حَجَرٍ جَمادٌ ـ بو باغچه ده هر آغاچ موجوددر ـ هر بر آدم کامش در ـ آدملر نڭ هر برسی حیواندر ـ همه آت کوشنه گوچیدر ـ آتلرنڭ همه سی آبزارده در ـ بار آدم ده مسجدده در ـ آدملر نڭ بارسیده اندرده در ـ بارچه خلق باصوده در ـ مالار نڭ بارچه سی بولونده در ـ هر آدم قایتدی ـ هر بر آدم کیلدی ـ آدملر نڭ هر برسی کیلدی ـ همه کشی یوقلادی ـ کشیلر نڭ همه سی یوقلادی ـ بار صبیرده اولدی ـ

صیپرلر نڭ بارسی ده اولدی ـ بارچه حیوان تویدی ـ حیوانلر نڭ بارچه‌سی تویدی کبی

موجبهٔ جزئیه ، افراد موضوع نڭ بعضیسنه محمول نڭ ثبوتی ایله حکم ایدلمش قضیه درکه عربچه‌ده علامتی (بعض ـ واحد) ، تاتارچه‌ده (بعض ـ بر ـ قایسی) در !

بعضُ الحیوانِ بقرٌ ـ واحدٌ منَ الفرسِ ابیضُ ـ بعض تاش قاره‌در ـ تاشلر نڭ بعضیسی قاره‌در ـ بر کشی موجوددر ـ کشیلر نڭ برسی موجوددر ـ قایسی آدم وارمش‌در ـ آدملر نڭ قایسی سی وارمش‌در ـ بعض آدم کیلدی ـ آدملر نڭ بعضیسی کیلدی ـ بر کشی صوقدی ـ کشیلر نڭ برسی صوقدی ـ قایسی کشی صوغلدی ـ کشیلر نڭ قایسی سی صوغلدی کبی

سالبهٔ کلیه ، افراد موضوع نڭ هر برسندن محمول نی سلب ایله حکم ایدلمش قضیه‌درکه عربچه‌ده علامتی (لاشیء ـ لا واحد) ، تاتارچه‌ده (هیچ بر دگل ـ هیچ برمه ـ برده دگل ـ برده‌مه) :

لاشیءَ منَ الانسانِ بفرسٍ ـ لاواحدَ منَ الشجرِ بحیوانٍ ـ هیچ بر تاش آغاچ دگلدر ـ تاشلر نڭ هیچ برسی آغاچ دگلدر ـ هیچ بر آدم کیلمه‌دی ـ آدملر نڭ هیچ برسی کیلمه‌دی ـ بر آت ده آدم دگلدر ـ آتلر نڭ برسی ده آدم دگلدر ـ بر آتده آشامه‌دی ـ آتلر نڭ برسیده آشامه‌دی کبی

سالبهٔ جزئیه افراد موضوع نڭ بعضیسندن محمول نی سلب ایله حکم ایدلمش قضیه درکه عربچه‌ده علامتی (لیس کل ـ لیس بعض ـ بعض لیس) ، تاتارچه‌ده (هر دگل ـ هرمه ـ هر بر دگل ـ هر برمه ـ همه دگل ـ همه‌مه ـ بارده دگل ـ بارده‌مه ـ بارچه دگل ـ بارچه‌مه ـ بعض دگل ـ بعض‌مه ـ بر دگل ـ برمه ـ قایسی دگل ـ قایسی‌مه) در :

لیسَ کلُّ حیوانٍ انساناً ـ لیسَ بعضُ الانسانِ نائماً ـ بعضُ الانسانِ لیس

بكاتب ـ هر كشي ايوده دگلدر ـ هر كشي كيلمه‌دي ـ هر
بر آغاچ ناراط دگلدر ـ آغاچلرننك هر برسي ناراط دگلدر ـ هر بر آدم
كيتمدي ـ آدملرننك هر برسي كيتمه‌دي ـ همه آدم يوقوده
دگلدر ـ آدملرننك همه‌سي يوقوده دگلدر ـ همه آدم آشامه‌دي ـ
آدملرننك همه‌سي آشامه‌دي ـ بارصييرده قرده دگلدر ـ صييرلرننك
بارسي‌ده قرده دگلدر ـ بارصييرده بولونغه كيتمه‌دي ـ صييرلرننك
باوسي‌ده قرغه كيتمه‌دي ـ بارچه صارق آبزارده دگلدر ـ صارقلرننك
بارچه‌سي آبزارده دگلدر ـ بارچه صارق ايوگه كيرمه‌دي ـ
صارقلرننك بارچه‌سي ايوگه كيرمه‌دي ـ بعض كتاب اشكافده
دگلدر ـ كتابلرننك بعضيسي اشكافده دگلدر ـ بعض آدم مسجددن
چيقمه‌دي ـ آدملرننك بعضيسي مسجددن چيقمه‌دي ـ بر آدم ايوده
دگلدر ـ آدملرننك برسي ايوده دگلدر ـ بر آدم كيلمه‌دي ـ
آدملرننك برسي كيلمدي ـ قايسي كشي ايوده دگلدر ـ
كيشلرننك قايسي‌سي ايوده دگلدر ـ قايسي كتاب يازلمه‌دي
ـ كتابلرننك قايسي‌سي يازلمه‌دي كبي

﴿ قضيهٔ شرطيه ﴾

ـ شرطيه ايكي قسمدركه بري متصله وديكري ايسه منفصله تسميه ايديله‌در زيرا شرطيه‌ده حكم ، مقدم صادق بولغان وقتده تالي‌ننك صدقي بلن بولسه ياخود مقدم صادق بولغان وقتده تالي‌ننك صادق توگل لكي بلن بولسه (متصله) تسميه ايديله دركه ، مقدم صادق بولغان وقتده تالي‌ننك صدقي بلن حكم قيلنغاني (موجبهٔ متصله) ومقدم صادق بولغان وقتده تالي‌ننك صادق توگل لكي بلن حكم قيلنغاني (سالبهٔ متصله) تسميه قيلنه‌در :

اِنْ كَانَتِ ٱلشَّمْسُ طَالِعَةً فَٱلنَّهَارُ مَوْجُودٌ ـ لَيْسَ اِنْ كَانَتِ ٱلشَّمْسُ طَالِعَةً

فالليل موجودٌ ـ اوت بولسه قزولق بوله در ـ جای بولسه قاربولمی در کبی

اگر شرطیه ده حکم ، مقدم ایله تالی آره سنده منافات واردیوب یاخود مقدم ایله تالی آره سنده منافات یوق دیوب بولسه (منفصله) تسمیه ایدیله در که ، مقدم ایله تالی آره سنده منافات واردیوب حکم قیلنغانی (موجبهٔ منفصله) ومقدم ایله تالی آره سنده منافات یوق دیوب حکم قیلنغانی (سالبهٔ منفصله) تسمیه قیلنه در :

هٰذا العددُ امّا زوجٌ اوفردٌ ـ لیس الانسانُ امّا ضاحکاً اوناطقاً — حیوان یاصیر یا آت در — آدم یا تاش یا آغاچ دکلدر کبی

شرطیهٔ متصله

— متصلهٔ موجبه ایکی قسم در که بری لزومیه ودیگری ایسه اتفاقیه تسمیه اولنه در زیرا متصلهٔ موجبه ده مقدم نک تالی دن باشقه صدقی ممکن بولسه (متصلهٔ اتفاقیه) تسمیه قیلنه در :

ان کان الانسان ناطقاً فالحمارُ ناهقٌ ـ آت کوشنه سه بوری اولایدر کبی

اگر مقدم نک تالی دن باشقه صدقی ممکن بولمسه (متصلهٔ لزومیه)تسمیه قیلنه در بو مقدم نک ایسه تالی دن باشقه صدقی ممکن بولمس سز لغی دورت شی نک بر سی ایچوندر که اول دورت شی گه ده (علاقه) دینله در اول دورت شی ایسه اوشبو درلر :

— ١ ـ مقدم، تالی گه علة (سبب) بولمق لغیدر :

ان کانت الشمسُ طالعةً فالنهارُ موجودٌ ـ اوت یانسه قزولق بوله در کبی که طلوع شمس وجود نهارغه، اوت یانوی قزولق بولوینه سبب در

— ٢ ـ مقدم ، تالی گه معلول (مسبب) بولمق لغیدر :

ان کان النهارُ موجوداً کانت الشمسُ طالعةً ـ توتون بولسه اوت بوله در کبی که وجود نهار طلوع شمس که ، توتون بولوی اوت بولوینه مسبب در

— ٣ مقدم بلن تالی ایکیسی بر علة نک معلولی بولمق لقلریدر :

ان کان النهارُ موجوداً کان العالمُ مضیئاً ـ توتون بولسه قزولق بوله در کبی که

وجود نهار بلن اضاءهٔ عالم طلوع شمس نـڭ ، توتون بلن قزولق اوت نڭ مسببی درلر

— ٤ — مقدم بلن تالی نـڭ متضايفان بولمقلق (بريسنى بيلوايكنچيسنى بيلـودن باشقه ، ايكنچيسنى بيلـو اولكيسنى بيلـودن باشقه ممكن بولمسسزلق) لريدر :

اِنْ كَانَ زَيْدٌ اَبَا بَكْرٍ فَبَكْرٌ اِبْنُهُ (زيد ، بكرنـڭ آتاسى بولسه بكر آنـڭ اوغلى بولهدر) كبى كه زيد ، بكرنـڭ آتاسى ديوب بيلوبكر ، زيدنـڭ اوغلى ديوب بيلودن باشقـه ممكن اولمـديغى كبى بكر ، زيدنـڭ اوغلى ديـوب بيلـو زيد ، بكرنـڭ آتاسى ديوب بيلودن باشقهده ممكن دكلدر

﴿ شرطيهٔ منفصله ﴾

— منفصلهٔ موجبه ايكى قسمدركه برى عناديه وديكرى ايسه اتفاقيه تسميه اولنهدر زيرا منفصلهٔ موجبهده مقدم بلن تالى ذاتلرينه نظراً متنافيان بولسهلر (عناديه) تسميه قيلنهدر :

اَلْعَدَدُ اِمَّا زَوْجٌ اَوْفَرْدٌ (صان يا تاق يا ييبدر) كبى كه صان نـڭ تاق بولمقلغى بلن ييب بولمـقلغى ذاتلرينه نظراً متنافياندرلر . اگر مقدم بلن تالى ذاتلرينه نظراً متنافيان بولسهلر (اتفـاقيه) تسميه قيلنهدر :

زَيْدٌ اِمَّا كَاتِبٌ اَوْمُحْـدِثٌ (زيديا يازوچى ياطهارتسزدر) كبى كه زيدنـڭ يازمقلغى بلن طهارتسز بولمقلـغى نـڭ ذاتلرينه نظرا جيلولرى درست اولديغندن بو ايكيسى ذاتلرينه نظراً متنافيان دكلدرلر لكن زيد متدين بر آدم بولوب طهارتسز يازمـديغندن اوتورى (زيد يا يازوچى يا طهارتسزدر) ديوب حكم قيلنمشدر .

— دخيده منفصله (موجبهٔ حقيقيه — سالبهٔ حقيقيه — موجبهٔ مانعهٔ جمع — سالبهٔ مانعهٔ جمع — موجبهٔ مانعهٔ خلو — سالبهٔ مانعهٔ خلو) دن عبارت

اولمق اوزره آلتی قسمدرکه آنلرنک تفصیللری بو وجهله در.
١ـ موجبهٔ حقیقیه، مقدم ایله تالی آره‌سنده صدقاده کذباده منافات وار دیوب حکم قیلنغان قضیه‌در:
اَلْحَیَوانُ اِمّا مُتَحَرِّكٌ اَوْساكِنٌ ـ آدم یا یوقلاغان یااویاودر کبی
٢ـ سالبهٔ حقیقیه، مقدم ایله تالی آره‌سنده صدقاده کذباده منافات یوق دیوب حکم قیلنغان قضیه‌در:
لَیْسَ اِمّا اَنْ یَکُونَ الْاِنْسانُ مُتَحَرِّکًا اَوْاَسْوَدَ ـ آت یا کوشنا گوچی یا یورتقوچی در کبی
٣ـ موجبهٔ مانعهٔ جمع، مقدم بلن تالی آره‌سنده صدقا فقط منافات وار دیوب حکم قیلنغان قضیه‌در:
هٰذَا الشَّیْءُ اِمّا شَجَرٌ اَوْحَجَرٌ ـ بوحیوان یاسوزلاشکوچی یا کوشنا گوچی در کبی
٤ـ سالبهٔ مانعهٔ جمع، مقدم بلن تالی آره‌سنده صدقا فقط منافات یوق دیوب حکم قیلنغان قضیه‌در:
لَیْسَ اِمّا اَنْ یَکُونَ زَیْدٌ فِی الْبَحْرِ اَوْلا یَسْبَحَ ـ زید یادریاده یاغرق اولمیان دگلدر کبی
٥ـ موجبهٔ مانعهٔ خلو، مقدم بلن تالی آره‌سنده کذباً فقط منافات وار دیوب حکم قیلنغان قضیه‌در:
زَیْدٌ اِمّا اَنْ یَکُونَ فِی الْبَحْرِ وَ اِمّا اَنْ لا یَغْرَقَ ـ زید یادریاده یا یوزمیاندر کبی
٦ـ سالبهٔ مانعهٔ خلو، مقدم بلن تالی آره‌سنده کذبا فقط منافات یوق دیوب حکم قیلنغان قضیه‌در:
لَیْسَ اِمّا اَنْ یَکُونَ هٰذَا الشَّیْءُ شَجَرًا اَوْحَجَرًا ـ بوشیء یا آغاج یاطاش دگلدر کبی.

﴿ اقسام شرطیات ﴾

ـ شرطیه (مخصوصه ـ مهمله ـ محصوره) دن عبارت اولمق اوزره اوچ قسمدر
زیرا شرطیه‌ده حکم زمان معین‌ده بولسه (مخصوصه) تسمیه قیلنه‌در:
اِنْ جِئْتَنِی الْیَوْمَ اُکْرِمْكَ ـ لَیْسَ اِنْ ضَرَبْتَنِی الْیَوْمَ اَضْرِبْكَ ـ زَیْدٌ اِمّا اَنْ یَکُونَ

اَلْيَوْمَ مُتَحَرِّكاً اَوْساكِناً ــ لَيْسَ زَيْدٌ اِمّا اَنْ يَكُونَ اَلْيَوْمَ قائِماً اَوْقاعِداً ــ بوگون ویرسه‌ڭ قینارمن ــ ایرته‌كه ویرسه‌ڭ قینامامه من ــ بوگون وارسه‌ڭ ییتشورسڭ ــ ایرته‌وارسه‌ڭ ییتشمه‌زسڭ ــ بوكون قویاش چیقسه قز وبوله‌در ــ بوكون قویاش باتسه قزو بولمی‌در ــ آتلر بوگون یاآبزارده یااندرده‌دولر ــ آتلر بوگون یا آبزارده یااندورده دگل‌دورلر ــ آتای ایرته‌كه یاآبزارده یااندورده بولور ــ آتای ایرته‌كه یاایوده یامكتب‌ده بولماز ــ آتای تونه كون یامسجدده یامكتب‌ده‌ایدی ــ آتلر اوچنچی كون یاصوقه‌ده‌یاتورمه‌ده دگللدر • كبی اگرشرطیه‌ده حكم زمان غیر معین‌ده بولوب حكم‌نڭ هر بر زمانده‌می یاخود بعض زمانده‌می ایكانلكی بیان قیلنمسه (مهمله) تسمیه قیلنه‌دركه • مهملهٔ متصله‌نڭ عربچه‌ده علامتی (ان ــ لو ــ اذا) تاتارچه‌ده (ایسه ــ اكر ایسه) • مهملهٔ منفصله‌نك عربچه‌ده علامتی (اماما ــ اماماو) • تاتارچه‌ده (یایا ــ یایاخود ــ یایاكه ــ یایاینكه ــ یایاكیسه) در:

اِنْ دَعَوْتَهُ اَدْعُوكَ ــ لَوْضَرَبْتَهُ اَضْرِبُكَ ــ اِذاً مَنَعْتَهُ اَمْنَعُكَ ــ زَيْدٌ اِمّا اَنْ يَكُونَ فِی الدّارِ وَاِمّا اَنْ لا يَمُوتَ ــ زَيْدٌ اِمّا اَنْ يَكُونَ قائِماً اَوْمُسْتَيْقِظاً ــ شایارسه‌ڭ قینارمن ــ چیرله‌سه‌ڭ اولارسڭ ــ قویاش چیقسه قزو بوله‌در ــ اگر بارسڭ ویرورمن ــ اگر چیقسه‌ڭ توكارسڭ ــ اگر صاتسه آله‌در ــ آتلر یاصوقه‌ده یاتورمه‌ده‌درلر ــ صارقلر یابولونده یاباصوده بولورلر ــ آتای یابازارده یاخود یارمینكه‌ده‌در ــ خدمتچی یاصوقه‌ده یاخود اوتونده بولور ــ یاباچقچ‌دن یاكه پوچماقدن مینه‌در ــ خالد یاترزه‌دن یاكه ایشك‌دن چیغار ــ یاقتی یاترزه‌دن یاینكه ایشك‌دن توشه‌در ــ بولونده یاقاقی یاینكه قوزغالاق بولور ــ ایوده یاپسای یاكیسه ات بوله‌در ــ ایوده یا آتای یا كیسه آقای بولور كبی

اگر شرطیه‌ده حكم زمان غیر معین‌ده بولوب حكم‌نڭ هربر زمانده‌می یاخود بعض زمانده‌می ایكانلگی بیان قیلنسه (محصوره) تسمیه قیلنه‌دركه تفصیلی بویله‌در :

﴿ شرطیات محصوره ﴾

— شرطیات محصوره (موجبهٔ کلیهٔ متصله ـ موجبهٔ کلیهٔ منفصله ـ سالبهٔ کلیهٔ متصله ـ سالبهٔ کلیه منفصله ـ موجبهٔ جزئیهٔ متصله ـ موجبهٔ جزئیهٔ منفصله ـ سالبهٔ جزئیهٔ متصله ـ سالبهٔ جزئیه منفصله) دن‌عبارت اولمق اوزره سکز قسمدرکه آنلرده اوشبولردر :

— ۱ ـ موجبهٔ کلیهٔ متصله ، مقدم صادق بولغان وقتنـڭ هر برسنده تالی‌نـڭ صدقی بلن حکم قیلنمش قضیه‌درکه عربجه‌ده علامـتی (کلما ـ متی ـ مهما) ، تاتارجه‌ده (هروقت ـ قایچان‌غنه ـ هرقایچان ـ نه‌وقتکه) در :
کُلَّمَا کَانَتِ الشَّمْسُ طَالِعَةً کَانَ النَّهَارُ مَوْجُودًا ـ مَتَى تَأْتِنِي أُکْرِمْكَ ـ مَهْمَا تَذْهَبْ أَذْهَبْ ـ هروقت توتون بولدیسه اوت بوله‌در ـ قایچان‌غنه کیلسه‌ڭ‌ده صیلارمن ـ هر قایچان کتاب قارادیسه‌ك سوز بیله‌سڭ ـ نه‌وقتکه سن‌واره یورسن بنده واره یورم کبی

— ۲ — موجبهٔ کلیهٔ منفصله ، مقدم بلن تالی آره‌سنده هر وقتده منافات واردیوب حکم ایدلمش قضیه‌درکه عربجه‌ده علامتی (دائما) ، تاتارچه‌ده (هروقت ـ هرقایچان ـ قایچان‌غنه بولسه‌ده) در :
دَائِمًا إِمَّا أَنْ تَکُونَ الشَّمْسُ طَالِعَةً أَوْ لَا یَکُونَ النَّهَارُ مَوْجُودًا ـ هر وقتده زیدَ یاترینکوچی یاتـك تورغوچیدر ـ هر قایچـان زید یاایوده یالافکه‌ده بوله‌در ـ هر قایچان زید یاایوده یالافکه‌ده بوله‌در ـ قایچان‌غنه بولسه‌ده لانیه یااوستال‌ده یااشکافده بوله‌در کبی

— ۳ — سالبهٔ کلیهٔ متصله ، مقدم صادق بولغان وقتنـڭ هیچ برسنده تالی‌نـڭ صادق توگل لکی بلن حکم قیلنمش قضیه‌درکه عربجه‌ده علامتی (لیس البتة) ، تاتارجه‌ده (هیچ بروقتده ـ بروقتده‌ده) در :
لَیْسَ الْبَتَّةَ إِذَا کَانَتِ الشَّمْسُ طَالِعَةً یَکُونُ اللَّیْلُ مَوْجُودًا ـ هیچ بروقتـده قویاش توسه‌نون بولمایدر ـ بروقتده‌ده حیوان آدم بولسه صیبر بولمایدر کبی

سالبه

— ٤ — سالبهٔ کلیهٔ منفصله ، مقدم بلن تالی آره‌سنده هیچ بروقتده منافات یوق دیوب حکم ایدلمش قضیه‌درکه عربچه‌ده علامتی (لیس البتة) ، تاتارچه‌ده (هیچ بروقتده ـ بروقتده‌ده) در :

لَیْسَ اَلْبَتَّةَ اِمَّا اَنْ یَکُونَ اَلْحَیَوانُ مُتَحَرِّکًا اَوْ مَرْکُوبًا ـ هیچ بروقتده آدم یا آق یافزل دگل‌در ـ بروقتده‌ده اوستال یانا راط یا چیرشی دگل‌در کبی

— ٥ — موجبهٔ جزئیهٔ متصله ، مقدم صادق بولغان وقت نـڭ بعضیسنده تالی نـڭ صدقی بلن حکم قیلنمش قضیه‌درکه عربچه‌ده علامتی (قدیکون) ، تاتارچه‌ده (بعض وقتده ـ قایچاغنده ـ بعضاً) در :

قَدْ یَکُونُ اِذَا کَانَ الْحَیَوانُ اِنْسَانًا کَانَ اَبْیَضَ ـ بعض وقتده آدم اورمانغه بارسه بوری کوره‌در ـ قایچاغنده باصوغه چیقسه‌م قویان کوره‌من ـ بعضاً قزولق بولسه اوت بوله‌در کبی

— ٦ — موجبهٔ جزئیهٔ منفصله ، مقدم بلن تالی آره‌سنده بعض وقتده منافات وار دیوب حکم ایدلمش قضیه‌درکه عربچه‌ده علامتی (قد یکون) ، تاتارچه‌ده (بعض وقتده ـ قایچاغنده ـ بعضاً) در :

قَدْ یَکُونُ اِمَّا اَنْ یَکُونَ الْمِصْبَاحُ ذَهَبًا اَوْ فِضَّةً ـ بعض وقتده آدم یا آق یا قاره بوله‌در ـ قایچاغنده ساعت یا بشده یا آلتی‌ده بوله‌در ـ بعضاً آدم یا صاتوچی یا سائلچی بوله‌در کبی

— ٧ — سالبهٔ جزئیهٔ متصله ، مقدم صادق بولغان وقت نـڭ بعضیسنده تالی نـڭ صادق توگللکی بلن حکم قیلنمش قضیه‌درکه عربچه‌ده علامتی (قد لا یکون ـ لیس کلما ـ لیس متی ـ لیس مهما) ، تاتارچه‌ده (بعض وقتده‌می ـ قایچاغنده‌می ـ بعضاً‌می ـ هر وقتده‌می ـ قایچان غنه‌می ـ هر قایچان‌می) در :

قَدْ لَا یَکُونُ اِذَا کَانَ الْحَیَوانُ اِنْسَانًا کَانَ اَسْوَدَ ـ لَیْسَ کُلَّمَا کَانَ الْحَیَوانُ بَقَرًا کَانَ اَسْوَدَ ـ لَیْسَ مَتَی تَاتَی اُکْرِمْكَ ـ لَیْسَ مَهْمَا کَانَ الشَّجَرُ صَنُوبَرًا

كان أصغر ـ بعض وقتده آت بولسه صيير بولمیدر ـ قایچاغنده صيير بولسه صارق بولمیدر ـ بعضاً لانپه یاندیرلسه یاقتی توشمیدر ـ هروقتده چاقردیسه کیلمیدر ـ قایچان‌غنه چاقرسه‌ڭده وارمیدر ـ هرقایچان باصوغه وارسه قویان کورمیدر کبی

ـ ۸ ـ سالبهٔ جزئیهٔ منفصله ، مقدم بلن تالی آره‌سنده بعض وقتده منافات یوق دیوب حکم ایدلمش قضیه‌درکه عربچه‌ده علامتی (قدلا یکون ـ لیس دائما) ، تاتارچه‌ده (بعض وقتده‌دگل ـ قایچاغنده دگل ـ بعضاً دگل ـ هروقتده دگل ـ هرقایچان دگل ـ قایچان‌غنه بولسه‌ده دگل) در : قَدْ لایَكُونُ اِمَّا اَنْ یَكُونَ الْحَیَوانُ بَقَراً اَوفَرَساً ـ لَیْسَ دائِمًا اِمَّا اَنْ یَكُونَ الْبَقَرُ اَسْوَدَ اَوْاَبْیَضَ ـ بعض وقتده طاش یا آق یاقاره دگلدر ـ قایچاغنده صيير یا آبزارده یا اندورده دگلدر ـ بعضاً آدم یا ایوده یالافکه‌ده دگلدر ـ هروقتده آدم یا کوچلی یاچیرلی دگلدر ـ هرقایچان تون یاقارانغی یابولوتلی دگلدر ـ قایچان‌غنه بولسه‌ده آدم یا ایشلیان یا یالقاو دگلدر کبی .

تناقض قضایا

ـ تناقض ، ایجاب وسلب بلن مختلف بولغان ایکی قضیه‌نڭ برسینڭ صدقی ایکنچیسینڭ کذبنی دیله‌مك‌لکیدر بس (زید بلن زید دگل) یاخود (زید بلن لازید) کبی ایکی مفرد آره‌سنده تناقض یوقدر .

ـ آره‌لرنده ایجاب وسلب بلن اختلاف بولغان ایکی قضیه یا مخصوصه یا محصوره‌یا مهمله بولورلر اگر مخصوصه بولسه‌لر ، بوایکی قضیه آره‌سنده تناقض‌نڭ تابلمق لغینه اوشبو (موضوع ـ محمول ـ زمان ـ مکان ـ شرط ـ مضاف الیه ـ کل وجزء ـ بالقوة وبالفعل) سکزامرده برلشو شرطدرکه

بو شرطلرنـك برسی گنه تا بولماسه‌ده بو ایکی قضیه آره‌سنده تناقض بولمیدر
بو سکز شرطنـك سکزیده تابولغانی :
زَیدٌ انسانٌ ـ زَیدٌ لَیسَ بانسان ـ آت کوشنا گوچی دگلدر ـ آت
کوشنا گوچیدرکبی سکزامرنـك برسنده بولشو بولمغانلقدن آره‌لرنده
تناقض بولمغـان قضیه‌لرنـك تفصیلی بویله‌در :
ـــ موضوعده برلشو بولمغانی :
زَیدٌ قائمٌ ـ بَکرٌ لَیسَ بقائم ـ زید ایوده‌در ـ خالد ایوده دگلدر کبی
ـــ محمولده برلشو بولمغانی :
زَیدٌ کاتبٌ ـ زَیدٌ لیس بشاعر ـ خالدصاتوچیدر ـ خالدصوقاچی دگلدر کبی
ـــ زماننده برلشوبولمغـانی :
زَیدٌ قائمٌ لَیلةً ـ زَیدٌ لیس بقائم نَهاراً ـ ذاکر آطنه کیچ اوقیدر ـ ذاکر
جمعه کون اوقمیدر کبی
ـــ مکانده برلشوبولمغـانی :
بَکرٌ قائمٌ فی الدار ـ بَکرٌ لَیس بقائم فی السُّوق ـ زیدمسجدده اوتورغوچیدر
ـــ زید ایوده اوتورغوچی دگلدر کبی
ـــ شرطده برلشوبولمغـانی :
هٰذا ثقیلٌ بشرط کَونه حَجَراً ـ هٰذا لَیسَ بثقیل بشرط کَونه شَجَراً ـ
زید آق بولو شرطیله کوزنی چاغلدیره‌در ـ زید قاره بولو شرطیله کوزنی
چاغلدرمیدر کبی
ـــ مضاف الیه‌ده برلشوبولمغـانی :
زَیدٌ اَبٌ لعمرو ـ زَیدٌ لَیسَ بابٍ لبَکر ـ خالد ، زیدنـك اوغلیدر ـ
خالد ، بکرنـك اوغلی دگلدر کبی
ـــ کل وجزءده برلشو بولمغـانی :
هٰذا الزَّنجی اَسودُ بعضه ـ هٰذا الزَّنجی لَیسَ باَسود کلُّه ـ بو کتاب

(بعضیسی)یازلمشدر ـ بو کتاب (کلسی)یازلمش دگلدر بالقوة کبی وبالفعلده برلشوبولمغانی :

اَلْخَمْرُ فی اَلْقَارُورَةِ مُسْكِرٌ بالقُوَّةِ ـ اَلْخَمْرُ فی القَارُورَةِ لَيْسَ بِمُسكرٍ بالفعل ـ بو اوستالده‌گی اکمک بالقوه تویدیره‌در ـ بو اوستالده‌گی اکمک بالفعل تویدیرمی‌در کبی

ـ اگر آره‌لرنده ایجاب وسلب بلن اختلاف بولغان ایکی قضیه محصوره بولسه‌لر ، بو ایکی قضیه آره‌سنده تناقض‌نک تابلمق لغینه مذکور سکز امرده برلشو شرط اولدیغی کبی کلیه‌لك وجزئیه‌لكده اختلافده لازمدر یعنی بو ایکی قضیه‌نک بری کلیه بولسه دیکری‌نک جزئیه بولمقلغی لازمدر زیرا ایکی کلیه برگه کاذب وایکی جزئیه برگه صادق بولغانلقدن ایکی کلیه وایکی جزئیه آره‌سنده تناقض یوقدر :

كُلُّ انسانٍ كاتِبٌ بالفعل ولاشيءَ منَ الانسانِ بكاتبٍ بالفعل ـ بعضُ الانسانِ كاتِبٌ بالفعل وبعضُ الانسانِ لَيْسَ بكاتبٍ بالفعل ـ هربر حیوان سوزلاشکوچی‌در وبر حیوانده سوزلاشکوچی دگلدر ـ بعض حیوان سوزلاشکوچیدر بعض حیوان سوزلاشکوچی دگلدر کبی .

نقایض قضایا

ـ موجبهٔ کلیه‌نک نقیضی سالبهٔ جزئیه ـ سالبهٔ جزئیه‌نک نقیضی موجبهٔ کلیه ـ سالبهٔ کلیه‌نک نقیضی موجبهٔ جزئیه ـ موجبهٔ جزئیه‌نک نقیضی سالبهٔ کلیه ـ موجبهٔ مهمله‌نک نقیضی سالبهٔ کلیه ـ سالبهٔ مهمله‌نک نقیضی موجبهٔ کلیه ـ موجبهٔ مخصوصه‌نک نقیضی سالبهٔ مخصوصه ـ سالبهٔ مخصوصه‌نک نقیضی موجبهٔ مخصوصه‌درکه بولرنک مثاللری بویله‌در :

موجبهٔ کلیه‌نک نقیضی سالبهٔ جزئیه‌در :

كُلُّ انسانٍ حيوانٌ وبعضُ الانسانِ لَيْسَ بحيوانٍ ـ كُلَّما كانَتِ الشَّمْسُ طالعةً فالنَّهارُ موجودٌ وقد لا يكونُ انْ كانَتِ الشَّمْسُ طالعةً فالنَّهارُ موجودٌ ـ دائماً

اَمَّا اَنْ يكُونَ اَلشَّمْسُ طالعةً واَمَّا اَنْ يكُونَ اَللَّيْلُ موجُودًا وقد لا يكُون اَمَّا اَنْ يكُونَ اَلشَّمْسُ طالعةً و امّا اَنْ يكُونَ اللَّيْلُ موجُودًا ـ هر برناراط آغاچـدر ، بعض ناراط آغاچ دگلدر ـ هر وقتده توتون بولديسه اوت بولەدر ، بعض وقتده توتون بولسه اوت بولمیدر ـ هر بروقتده صارق ياباصوده يا بولوندەدر ، بعض وقتده صارق ياباصوده يابولوندەدگلدر کبی

سالبهٔ جزئیه نـك نقیضی موجبهٔ كلیەدر :

بعضُ الحيوانِ لَيْسَ بِانْسانٍ وكُلُّ حَيوانٍ انسانٌ ـ قدْ لا يكُونُ انْ كانَ الانسانُ موجودًا كانَ ابيَضَ وكُلّما كانَ الانسانُ موجودًا كانَ أبيَضَ ـ قدْ لا يكُونُ اَمَّا اَنْ يكُونَ اَلحيوانُ بقرًا اَوفرسًا ودائمًا امَّا اَنْ يكُونَ اَلحيوانُ بقرًا اَوفـرسًا ـ بعض تاش قاره دگلدر، هر برتاش قارەدر ـ بعض وقتـده اوستال بولسه اورندق بولمیدر ، هر بروقتده اوستال بولديسه اورندق بولەدر ـ بعض وقتده اوستالده يا لانپه ياشام بولمیدر ، هر بر وقتـده اوستالده يا لانپه يا شام بولەدر کبی

سالبهٔ كلیه نـك نقیضی، موجبهٔ جزئیەدر :

لاشَيْءَ منَ الفرسِ بانْسانٍ وبعضُ الفرسِ انسانٌ ـ لَيْسَ اَلبَتَّةَ ان كانَتِ الشّمسُ طالعةً فاللّيلُ موجودٌ وقد يكُونُ ان كانَتِ الشّمسُ طالعةً فاللّيلُ موجودٌ ـ لَيْسَ اَلبَتَّةَ امَّا اَنْ يكُونَ الانسانُ ابيضَ اَواَسوَدَ وقد يكُونُ امَّا اَنْ يكُونَ الانسانُ ابيضَ اَواَسوَدَ ـ برطاشده آغاچ دگلدر ، بعض تاش آغاچدر ـ بروقتدەده آدم آق بولسه قاره بولمایدر ، بعض وقتده آدم آق بولسه قاره بولەدر ـ بروقتدەده آت یاصیر یاصارق بولمیدر؛ بعض وقتده آت ياصيير ياصارق بولەدر کبی

موجبهٔ جزئیه نـك نقیضی سالبهٔ كلیەدر :

بعض الانسان ابيض ولاشيء من الانسان بابيض ـ قد يكون ان كان الحيوان فرسا كان ابيض وليس البتة ان كان الحيوان فرسا كان ابيض ـ قد يكون اما ان يكون المصباح حديدا او زجاجا وليس البتة اما ان يكون المصباح حديدا او زجاجا ـ بعض اوصتال قاره‌در ، هيچ براوستال قاره دگلدر ـ بعض وقتده‌ايس چيقسه باشقه تيه‌در ، هيچ بر وقتده ايس چيقسه باشقه تيمیدر ـ بعض وقتده بالطه او تكون يااوتمس بوله‌در ، هيچ بر وقتده بالطه يااوتكون يااوتمس بوامیدر كبی موجبهٔ مهمله‌نڭ نقيضی سالبهٔ كليه‌در :

الابيض حجر ولاشيء من الابيض بحجر ـ ان كان الانسان ناطقا كان الفرس صاهلا وليس البتة ان كان الانسان ناطقا كان الفرس صاهلا ـ الشجر اما ابيض او اسود وليس البتة اما ان يكون الشجر ابيض او اسود ـ اورندق قاره‌در ، براورندقده قاره دگلدر ـ آدم بارسه بوری قاچه‌در ، بر وقتده‌ده آدم بارسه بوری قاچه‌يدر ـ آدم يا يوقلغان ياسولاشكانـ ندر ، بر وقتده‌ده آدم يا يوقلغان ياسولاشكان دگلدر كبی سالبهٔ مهمله‌نڭ نقيضی موجبهٔ كليه‌در :

الانسان ليس بابيض وكل انسان ابيض ـ ليس ان كان الجماد حجرا كان خفيفا وكلما كان الجماد حجرا كان خفيفا ـ ليس الانسان اما ابيض او اسود ودائما اما ان يكون الانسان ابيض او اسود ـ آدم قاره‌دگلدر ، هر بر آدم قاره‌در ـ گوده صيير بولسه سولاشمیدر ، هر وقتده گوده صيير بولسه سولاشه‌در ـ آطلر يا آبزارده يا اندرده دگلدرلر ، هر وقتده آطلر يا آبزارده يا اندرده‌درلر كبی موجبهٔ مخصوصه‌نڭ نقيضی سالبهٔ مخصوصه‌در :

زَيْدٌ اِنْسَانٌ وَزَيْدٌ لَيْسَ بِاِنْسَانٍ ـ اِنْ جِئْتَ اَلْيَوْمَ اُكْرِمْكَ وَلَيْسَ اِنْ جِئْتَ اَلْيَوْمَ اُكْرِمْكَ زَيْدٌ اِمَّا اَنْ يَكُونَ اَلْيَوْمَ فِى الْبَيْتِ اَوْفِى الْمَسْجِدِ وَلَيْسَ زَيْدٌ اِمَّا اَنْ يَكُونَ اَلْيَوْمَ فِى الْبَيْتِ اَوْفِى الْمَسْجِدِ ـ زيدقاره‌در، زيدقاره‌دكلدر ـ بوكون صاتسه‌ك آلورمن، بوكون صاتسه‌ك آلمه‌من ـ زيد بوكون ياصوقه‌ده ياتورمه‌ده‌در ، زيد بوكون ياصوقه‌ده‌ياتورمه‌ده دكلدر كبى

سالبهٔ مخصوصه‌نـك نقيضى موجبهٔ مخصوصه‌در :

لَيْسَ زَيْدٌفِى الْبَحْرِ وَزَيْدٌ فِى الْبَحْرِ ـ لَيْسَ زَيْدٌ اِمَّااَنْ يَكُونَ الْيَوْمَ فِى الْغَابَةِ اَوِالصَّحْرَاءِ وَزَيْدٌ اِمَّا اَنْ يَكُونَ اَلْيَوْمَ فِى الْغَابَةِ اَوِالصَّحْرَاءِ ـ لَيْسَ اِنْ حَزِنْتَ اَلْيَوْمَ اَحْزَنْكَ وَاِنْ حَزِنْتَ اَلْيَوْمَ اَحْزَنْكَ ـ زيدايوده‌دكلدر ، زيدايوده‌در ـ آنلر بوكون ياباصوده يابولونده دكلدرلر ، آنلر بوكون ياباصوده يابولونده‌درلر ـ بوكون ويرسه‌ك آلمه‌من ، بوكون ويرسه‌ك آلورمن كبى .

كلى ايله كل وجزئى ايله جزء آره‌سنده آيرمه

ـــ كل ديمك (بوتون) ديمك ، جزء ديمك (كيسه‌ك) ديمكدر .

كلى ايله جزئى معنالرينى كتاب باشنده بيلديكز . ايمدى كلى ايله كل وجزئى ايله جزء آراسنده‌غى آيرمه‌نى سويليه‌لم كه اولده بوروشچه‌در :

جزئى ، كلى كه نسبةً وجز كل كه نسبةً بولادركه كلى جزئى لرينه صادق اولوب كل ، جزءلرينه صادق دكلدر همده كل ، جزءلردن مركب اولوب كلى ، جزئى لردن مركب دكلدر بس انسان ، اوزينك افرادى اولان زيد ، بكر وخالد كبيلركه نسبةً كلى واْنلرده انسانغه نسبةً جزئى اولدقلرى كبى شولوق انسان اوزينك قوللرينه وآياقلرينه نسبةً كل وبونلرده انسانغه نسبةً جزءدرلر همده اوستال برم برم اوستاللركه

نسبةً کل و آنلرده آنگا نسبةً جزئی اولدقلری کبی شولوق اوستال اوزینڭ آیاقلرینه وتاقته‌لرینه نسبةً کل بولرده آنگا نسبةً جزءدرلر .

عکس قضایا

— (عکس) حملیه‌ده محمول‌نی موضوع قیلمق وموضوع نی محمول قیلمق‌لق، شرطیه‌ده تالی‌نی مقدم ومقدم‌نی تالی قیلمق‌لقدر :

اَلانسانُ ناطقٌ وَالنّاطقُ انسانٌ ـ آت کوشنیاندر ، کوشنیان آت درکبی عکس ، قضیه‌غه لازم بولوب قضیه‌دن هیچ بروقتده آیرلمس سزلغینه شرط (ایجاب ـ سلب ـ صدق) نڭ بقاسیدر یعنی اصل موجبه بولسه عکس‌ده موجبه ، اصل سالبه بولسه عکس‌ده سالبه واصل صادق بولسه عکس‌ده صادق بولمقلغیدر اما کذب نڭ بقاسی یعنی اصل کاذب بولغان وقتده عکس نڭ کاذب بولمقلغی شرط دگلدر زیرا بعضا اصل کاذب بوله توروب عکس صادق بوله‌در :

کلُّ حجرٍ ابیضٌ وبعضُ الابیضِ حجرٌ ـ هر برصییر قاره‌در ، بعض قاره صییردر کبی :

عکس‌لری یوق قضیه‌لر

— منفصله‌لرنڭ عکسی بولسه‌ده فائده‌سی یوقدر زیرا مقدم‌نڭ تالی‌گه منافاتی بعینه تالی‌نڭ مقدم‌که منافاتیدر بس مقدم‌نی تالی وتالی‌نی مقدم قیلوده فائده بولمی‌دربناءً علیه منفصله‌لرنڭ عکسی مستعمل دگلدر :

اَلعددُ امّازوجٌ اوفردٌ والعددُ امّا فردٌ اوزوجٌ ـ بوتاش یاصاری یاقزلدر ، بوتاش یا قزل یا صاریدر کبی

— سالبهٔ جزئیه منعکس بولغان وقتده سالبهٔ جزئیه‌گه منعکس بوله‌در :

بعضُ الحیوانِ لیسَ بابیضَ وبعضُ الابیضِ لیسَ بحیوانٍ ـ بعض آدم قاره دگلدر ، بعض قاره آدم دگلدر کبی :

لکن سالبهٔ جزئیه‌نڭ لازم بولغان عکسی یوقدر زیرا بعضاً

سالبهٔ جزئیه صادق بوله توروب عکسی کاذب بوله‌در :
بعضُ الحیوانِ لیسَ بانسانٍ وبعضُ الانسانِ لیسَ بحیوانٍ ـ بعض توس قاره دگلدر ، بعض قاره توس دگلدر کبی .

عکسلری وارقضیه‌لر

ــ موجبهٔ کلیه ، موجبهٔ جزئیه‌گه وموجبهٔ جزئیه‌ده موجبهٔ جزئیه‌گه وسالبهٔ کلیه ، سالبهٔ کلیه‌گه منعکس درلر بولرنگ ایسه مثاللری بوصورتله در :

موجبهٔ کلیه موجبهٔ جزئیه‌گه منعکس‌در :
کلُّ انسان حیوانٌ وبعضُ الحیوان انسانٌ ـ کلما وُجِدَتِ النّارُ وُجِدَتِ الحرارةُ وقد یکونُ اذا وُجِدَتِ الحرارةُ وُجِدَتِ النّارُ ـ هر برتاش گوده‌در ، بعض گوده تاش‌در ـ هر بروقتده صوسیبلدیسه اوت سونه‌در ؛ بعض وقتده اوت سونسه صوسیبله‌در کبی

موجبهٔ جزئیه‌ده موجبهٔ جزئیه‌گه منعکس‌در :
بعضُ البقرِ ابیضُ وبعضُ الابیضِ بقرٌ ـ قد یکونُ اذا کانَ الحیوانُ انساناً کانَ اسودَ وقد یکونُ اذا کانَ الحیوانُ اسودَ کانَ انساناً ـ بعض صییر قزل‌در ، بعض قزل صییردر ـ بعض وقتده آدم سولشسه آت کوشنایدر ، بعض وقتده آت کوشنسه آدم سوله‌شه‌در کبی

سالبهٔ کلیه سالبه کلیه‌گه منعکس‌در :
لاشیءَ منَ الانسانِ ببقرٍ ولاشیءَ منَ البقرِ بانسانٍ ـ لیسَ البتّةَ ان کانتِ الشّمسُ طالعةً فاللّیلُ موجودٌ ولیسَ البتّةَ ان کانَ اللّیلُ موجوداً فالشّمسُ طالعةٌ ـ برتاشده آغاج دگلدر ، بر آغاجده تاش دگلدر ـ بر وقتده‌ده حیوان صییر بولسه آت بولمی‌در ، بر وقتده‌ده حیوان آت بولسه صییر بولمی‌در کبی .

قیاس وحجت

— (قیـاس) ایکی قضیه‌دن یاخود ایکی‌دن اوستون بولغان قضیه‌لردن مرکب بولغان شیء‌درکه شوشی قضیه‌لرنڭ صدقینه اوشانغان وقتده شول قضیه‌لرنـڭ اوزلرندن ایکنچی برقضیه نـڭ صدقی لازم بولور : اَلْعَالَمُ مُتَغَيِّرٌ وَكُلُّ مُتَغَيِّرٍ حَادِثٌ کبی‌که بر آدم شوشی ایکی قضیه‌نـڭ صدقینه اوشانسه بو ادم‌نـڭ (اَلْعَالَمُ حَادِثٌ) قضیه‌سینه اوشانمق‌لغی لازم بوله‌در — ایو یانه‌در ، هر بریانان کول بوله‌در کبی‌که بر آدم شوشی ایکی قضیه‌نـڭ صدقینه اوشانسه بو آدم‌نـڭ (ایو کول بوله‌در) قضیه‌سینه اوشانمق‌لغی لازم بوله‌در .

— بواورنده ، قیـاس تعریفندن آڭلاشیلان اوچ شی‌نی سویلیه‌لم‌که آنلرده اوشبولردر :

— ۱ — قیاس تعریفندن آڭلاشیلدیکه قیاس‌نـڭ حاصل بولمـق‌لغینه الڭ آزی ایکی قضیه کرکدر بس عکسیـنی مستلزم اولان برقضیه‌غـه قیاس دیوب توغری کیلمایدر

كُلُّ اِنْسَانٍ حَيَوَانٌ کبی‌که اول‌مستلزم ایدی بَعْضُ الْحَيَوَانِ اِنْسَانٌ نی — ۲ — ، قیاس تعریفندن آڭلاشیلدیکه قیاس‌ده بولغـان قضیه‌لرنـڭ اوزلرینڭ صـدقی کرك دگلدر بلکه اول قضیه‌لرنـڭ صدق‌لرینه اوشانمق‌لق کرکدر بس بر آدم ، صادق بولغان قضیه‌لرغه اوشانمسه بو آدم عندنده ایکنچی قضیه‌نـڭ صدقی لازم دگلدر :

اَلْاِنْسَانُ حَيَوَانٌ وَكُلُّ حَيَوَانٍ جِسْمٌ کبی‌که بوایکی قضیه اوزلری صـادق بوله توروب بر آدم‌نـڭ (اَلْاِنْسَانُ جِسْمٌ) قضیه‌سینڭ صدقینه‌اوشانمق‌لغی لازم دگلدر

اما بر آدم ایسه ، اوزلری صادق بولمغان قضیه‌لرغه اوشانسه اول وقتده

ایکنجی قضیه نڭ صدقی لازم بوله‌در :

كُلُّ انسانٍ جَمادٌ وَكُلُّ جَمادٍ حِمارٌ کبی‌که بو ایکی قضیه اوزلری کاذب بوله توروب بر آدم بولر نڭ هر ایکسینه اوشانسه (كُلُّ انسانٍ حِمارٌ) نڭ صدقینه اوشانمقلغی لازم بوله‌در

—٣— قیاس تعریفندن آڭلاشیلدیکه ، ایکنجی بر قضیه نڭ صدقینه لزومی قیاسده بولغان قضیه‌لر نڭ اوزلرندن بولمق‌لق کرکدر بس قیاس مساوات (ایکی قضیه‌دن مرکب بولوب اولکی قضیه نڭ محمولینڭ مُتَعَلِّقی ایکنجی قضیه نڭ موضوعسی بولغان قیاس) قیاس تعریفندن چیقه‌در زیرا قیاس مساوات‌ده ایکنجی قضیه نڭ لزومی قیاسده بولغان قضیه‌لر نڭ اوزلرندن دکلدر بلکه بو ایکنجی قضیه نڭ لزومی ، قیاسدن طیش بولغان و مقدمهٔ اجنبیه تسمیه قیلنغان بر مقدمه نڭ صدقینه توقتای‌درکه اول مقدمهٔ اجنبیه صادق بولسه مذکور ایکنجی قضیه نڭ صدقی لازم بوله‌در اگر اول مقدمهٔ اجنبیه صادق بولمسه مذکور ایکنجی قضیه نڭ صدقی لازم بولمی‌در : قرقسکز ویرشوك اوچ آرشینغه مساوی‌در ، اوچ آرشین بر صاژینغه مساوی‌در کبی‌که (كُلُّ مُساوی لِمُساوی لِلشَّیْءِ مُساوی لِذٰلِكَ الشَّیْءِ) دینلان مقدمهٔ اجنبیه صادق بولغانلقدن بو ایکی قضیه‌دن (قرق‌سکز ویرشوك بر صاژینکه مساویدر) قضیه‌سینڭ صدقی لازم بوله‌در ـ ویرشوك آرشیندن جزءدر ، آرشین صاژیندن جزءدر کبی‌که (جُزْءُ الجُزْءِ جُزْءٌ) دینلان مقدمهٔ اجنبیه صادق بولغانلقدن بو ایکی قضیه‌دن (ویرشوك صاژیندن جزءدر) قضیه‌سینڭ صدقی لازم بوله‌در ـ اَلْاِنسانُ مُبایِنٌ لِلبَقَرِ وَالبَقَرُ مُبایِنٌ لِلنّاطِقِ کبی‌که (كُلُّ مُبایِنٍ لِلمُبایِنِ لِلشَّیْءِ مُبایِنٌ لِذٰلِكَ الشَّیْءِ) دینلان مقدمهٔ اجنبیه صادق بولمغانلقدن بو ایکی قضیه نڭ صدقندن انسان نڭ ناطقغه مباینتی لازم دکلدر ـ بر ، ایکی نڭ یارتسی‌در ،

ایکی ، دورت نـڭ یارتیسیدر کبیکه (نصفُ النصف نصفٌ) دینـلان
مقدمهٔ اجنبیه صادق بولمغـانلقدن بوایکی قضیهنڭ صدقندن بر ، دورت
نڭ یـارتیسی بولمق لازمدگلدر

﴿ اصطلاحـات مهمه ﴾

ــ قیـاسدن حاصل بولغان ایکنچی قضیه قیاسدن حاصل بولو اعتبـاریله
(نتیجه) وقیاس بلن اثباتی ایستلو اعتباریله (مطلوب) تسمیه قیلنهدر مطلوب
نڭ موضوعی (حداصغر) ، محمولی (حداکبر) وقیاسنڭ ایکی مقدمهسی
آرهسندهمشترك بولغان شی (حداوسط) تسمیهقیلنهدر قیاسنڭ مقدمهلرندن
حداصغرنی مشتمل بولغانینه (صغری) وحداکبرنی مشتمل بولغـانینه
(کبری) دینلهدر صغرینڭ کبری ایله جیلوندن حاصل بولغان صورتکه
(شکل) دینلهدر ایمدی بونی برمثال ایله توضیح قیله لمکه اولده اوشبودر:
نیچون (عالم حادثدر) ؟ دینلسه (عالم حادثدر) قضیهسی مطلوب و(عالم)
حداصغر و(حادث) حداکبردر اگر بونی (آنڭ ایچون عالم متغیردر وهر بر
متغیر حادثدر) دیوب اثبات قیلساق (عالم متغیردر) صغری و(هر بر متغیر حادث
در) کبری و (متغیر) حد اوسطدر شوشی(عالم متغیردر هر بر متغیر حادثدر)
صـورتی شکلدرکه بـوندن (عالم حادثدر) نڭ صدقی لازم بـولهدر
بوایسه نتیجهدر :

﴿ تقسیم قیاس ﴾

ــ قیاس ایـکی قسمدرکه بری قیاس اقـترانی ودیکری قیاس استثنائی
تسمیه قیلنهدر زیرا نتیجهده بولغان سوزلر نتیجهده بولغان ترتیب بلن
یاخود نتیجهنـڭ نقیضنده بولغان سوزلر نتیجهنـڭ نقیضنده بـولغان
ترتیب بلن ، قیاسده مذکور بولسهلر (قیاس استثنائی) تسمیهقیلنهدر :
اِن کانَتِ الشَّمسُ طالِعَةً فَالنَّهارُ موجودٌ ولٰکنَّ الشمسَ طالِعَةٌ فالنّهارُ موجودٌ
کبیکه بونده نتیجهده یعنی (اَلنَّهارُ موجودٌ)ده بولغان سوزلر قیـاسده

شوشی ترتیب ایلن مذکوردرلر ـ ان كانت الشمس طالعة فالنهار موجود ولكن النهار ليس بموجود فالشمس ليست بطالعة كبی كه بونده نتیجه نڭ نقیضنده یعنی (الشمس طالعة) ده بولغان سوزلر قیاسده شوشی ترتیب بلن ـ مذكوردرلر اگر نتیجه‌ده بولغان سوزلرده ونتیجه نڭ نقیضنده بولغان ـ سوزلرده مذكور ترتیب بلن ، قیاسده مذكور بولمسه‌لر (قیاس اقترانی) ـ تسمیه قیلنه‌در :

هر برانسان حیوان‌در وهر بر حیوان متحرك‌در بس هر برانسان متحرك‌درـ هر بروقتده قویاش تودیسه كوندز بوله‌در وهر بر وقتده كوندز بولدیسه یر یاقتیریله‌در بس هر بر وقتده قویاش تودیسه یر یاقتیریله‌در كبی

﴿ قیاس اقترانی ﴾

ـ قیاس اقترانی (شكل اول ـ شكل ثانی ـ شكل ثالث ـ شكل رابع)دن عبارت اولمق اوزره دورت قسم‌در زیرا حد اوسط صغری‌ده محمول، كبری‌ده موضوع بولسه (شكل اول) تسمیه قیلنه‌در :

زيد انسان وكل انسان ناطق فزيد ناطق ـ بو ، قلم‌در وهر بر قلم یازارغه یارایدر بس بو ، یازارغه یارایدر كبی

اگر حد اوسط ، صغری‌ده‌ده كبری‌ده‌ده محمول بولسه (شكل ثانی) تسمیه قیلنه‌در :

كل انسان ناطق ولاشیء من الشجر بناطق فلا شیء من الانسان بشجر ـ هر بر حیوان جسم‌در وهیچ بر تاوش جسم دگلدر بس هیچ بر حیوان تاوش دگلدر كبی

اگر حد اوسط ، صغری‌ده‌ده كبری‌ده‌ده موضوع بولسه (شكل ثالث) تسمیه قیلنه‌در كل انسان حيوان وكل انسان ناطق فبعض الحيوان ناطق ـ هر بر كتاب كوده‌در وهر بر كتاب یازلمشدر بس بعض كوده یازلمشدر كبی

اگر حد اوسط ، صغری‌ده موضوع كبری‌ده محمول بولسه (شكل رابع)

تسمیه قیلنه‌در کُلُّ انسانٍ حیوانٌ وکُلُّ ناطقٍ انسانٌ فبعضُ الحیوانِ انسانٌ ـ هر برگوده مرکبدر وهر بر تاش گوده‌در بس بعض مرکب تاشدر کبی .

﴿ احتمالات عقلیه ﴾

ــ تنبیه ــ دورت شکل نـك هر برسنده احتمال عقلی اون آلتی‌درکه آنلر ده اوشبولردر :

صغری موجبهٔ کلیه بولغانده کبری یاموجبهٔ کلیه یاموجبهٔ جزئیه یاسالبهٔ کلیه یاسالبهٔ جزئیه بوله‌در، صغری موجبهٔ جزئیه بولغانده کبری یاموجبهٔ کلیه یاموجبهٔ جزئیه یاسالبهٔ کلیه یاسالبهٔ جزئیه بوله‌در صغری سالبهٔ کلیه بولغانده کبری یاموجبهٔ کلیه یاموجبهٔ جزئیهٔ یاسالبهٔ کلیه یاسالبهٔ جزئیه بوله‌در ، صغری سالبهٔ جزئیه بولغانده کبری یاموجبهٔ کلیه یاموجبهٔ جزئیه یاسالبهٔ کلیه یاسالبهٔ جزئیه بوله‌در .

ــ تنبیه ــ دورت شکل نـك هر برسینـك انتاجینه متعدد شرطلر واردرکه اول شرطلرنـك برسی کنه تابلمسه‌ده مذکور شکل منتج بولمی‌در .

﴿ شکل اول ﴾

ــ شکل اول نـك انتاجینه ایجاب صغری وکلیهٔ کبری شرطدر بناءً علیه اون آلتی احتمالدن اون ایکیسی منتج بولمی‌درکه اوشبولردر : صغری سالبهٔ کلیه بولغان‌ده کبری نـك یاموجبهٔ کلیه یاموجبه جزئیه یاسالبهٔ کلیه یاسالبهٔ جزئیه اولغانی، صغری سالبهٔ جزئیه بولغانده کبری نـك یاموجبهٔ کلیه یاموجبهٔ جزئیه یاسالبهٔ کلیه یاسالبهٔ جزئیه اولغانی ، صغری موجبهٔ کلیه بولغان وقتده کبری نك یاموجبهٔ جزئیه یاسالبهٔ جزئیه بولغانی‌در صغری موجبهٔ جزئیه بولغان وقتده کبری نك یاموجبهٔ جزئیه یاسالبهٔ جزئیه بولغانی بس شکل اولده ، منتج بولغان نوعلر دورت قالدیکه آنلرده اوشبولردر برنچیسی صغری‌ده کبری‌ده موجبهٔ کلیه بولغانی‌درکه موجبهٔ کلیه‌نی منتج بوله‌در ایکنجیسی صغری موجبهٔ کلیه و کبری سالبهٔ کلیه بولغانی‌درکه سالبهٔ کلیه‌نی منتج بوله‌در اوچنچیسی صغری

موجبهٔ جزئیه و کبری موجبهٔ کلیه بولغانی در که موجبهٔ جزئیه نی منتج بوله در
دورتنچیسی صغری موجبهٔ جزئیه و کبری سالبهٔ کلیه بولغانی در که
سالبهٔ جزئیه نی منتج بوله در :

برنچیسی نڭ مثالی :

كُلُّ جسمٍ مؤلَّفٌ وكُلُّ مؤلَّفٍ مُحْدَثٌ کبی که کُلُّ جسمٍ مُحْدَثٌ نی منتج بوله در ــ دخیده كُلَّما وُجِدَ النّاطقُ وُجِدَ الانسانُ وكُلَّما وُجِدَ الانسانُ وُجِدَ الحیوانُ کبی که كُلَّما وُجِدَ النّاطقُ وُجِدَ الحیوانُ نی منتج بوله در

ایکنچیسی نڭ مثالی :

هر بر انسان حیوان در ، هیچ بر حیوان تاش دگل در کبی که هیچ بر انسان تاش دگل در نی منتج بوله در ــ دخیده هر بر وقتده قویاش چیقدیسه کوندز بوله در هیچ بر وقتده کوندز بولسه قاراڭغی بولمی در کبی که هیچ بر وقتده قویاش چیقسه قاراڭغی بولمی در نی منتج بوله در

اوچنچیسی نڭ مثالی :

بَعْضُ الجِسْمِ انسانٌ وكُلُّ انسانٍ حیوانٌ کبی که بعضُ الجسمِ حیوانٌ نی منتج بوله در ــ دخیده قَدْ یَكُونُ اذا كانَتِ الحرارةُ موجودةً كانَتِ الشَّمْسُ طالعةً وكُلَّما كانَتِ الشَّمْسُ طالعةً یَكُونُ النَّهارُ موجوداً کبی که قَدْ یَكُونُ اذا كانَتِ الحرارةُ موجودةً یَكُونُ النَّهارُ موجوداً نی منتج بوله در

دورتنچیسی نڭ مثالی :

بعض حیوان انسان در ، هیچ بر انسان صییر دگل در کبی که بعض حیوان صییر دگل در نی منتج بوله در ــ دخیده بعض وقتده قزولق بولسه قویاش تووه در ، هیچ بر وقتده قویاش تووسه یر قاراڭغی بولمی در کبی که بعض وقتده قزولق بولسه یر قاراڭغی بولمی در نی منتج بوله در .

شکل ثانی

— شکل ثانی نـک انتاجینه صغری بلان کبری نـک برسی موجبه بولسه دیکری نـک سالبه بولمقلغی وکبری نـک کلیه بولمقلغی شرطدر بناءً علیه اون آلتی احتمالدن اون ایکیسی منتج بولمی درکه آنلرده اوشبولردر :

صغری موجبهٔ کلیه بولغانده کبری نـک یاموجبهٔ کلیه یاموجبهٔ جزئیه یاسالبهٔ جزئیه بولغانی،صغری موجبهٔ جزئیه بولغانده کبری نـک یا موجبهٔ کلیه یا موجبهٔ جزئیه یا سالبهٔ جزئیه بولغانی ، صغری سالبهٔ کلیه بولغانده کبری نـک یا موجبهٔ جزئیه یاسالبهٔ کلیه یاسالبهٔ جزئیه بولغانی ، صغری سالبهٔ جزئیه بولغانده کبری نـک یا موجبهٔ جزئیه یاسالبهٔ کلیه یاسالبهٔ جزئیه بولغانیدر

بس شکل ثانی ده منتج بولغان نوعلر دورت قالدیکه آنلرده اوشبولردر برنچیسی صغری موجبهٔ کلیه وکبری سالبهٔ کلیه بولغانی درکه سالبهٔ کلیه نی منتج بوله در ایکنچیسی صغری سالبهٔ کلیه وکبری موجبهٔ کلیه بولغانی درکه سالبهٔ کلیه نی منتج بوله در اوچنچیسی صغری موجبهٔ جزئیه وکبری سالبهٔ کلیه بولغانی درکه سالبهٔ جزئیه نی منتج بوله در دورتنچیسی صغری سالبهٔ جزئیه وکبری موجبهٔ کلیه بولغانی درکه سالبهٔ جزئیه نی منتج بوله در

برنچیسی نـک مثالی :

کُلُّ انسانٍ ناطقٌ وَلاشَیْءَ مِنَ الفَرَسِ بناطقٍ کبی که لاشَیْءَ مِنَ الانسانِ بفَرَسٍ نی منتج بوله در — دخیده کُلَّما کانَتِ الشَّمسُ طالعةً فَالنَّهارُ مَوجودٌ ولَیسَ البَتَّةَ اذا کانَتِ الاَرضُ مُظلمةً فالنَّهارُ موجودٌ کبی که لَیسَ البَتَّةَ اذا کانَتِ الشَّمسُ طالعةً فالاَرضُ مُظلمةٌ نی منتج بوله در

ایکنچیسی نـک مثالی :

هیچ برصییر آت دگلدر ، هر بر کوشنیان آت‌در کبی که هیچ برصییر کوشنیدان دگلدرنی منتج بوله‌در ـ دخیده هیچ بر وقتده جسم قاره بولسه کوزنی چاغیلدیرمی‌در هر بر وقتده جسم آق بولسه کوزنی چاغیلدیره‌در کبی که هیچ بر وقتده جسم قاره بولسه آق بولمی‌درنی منتج بوله‌در

اوچنچیسی نـک مثـالی :

بَعْضُ الاَبْیَضِ انسانٌ وَلاشَیْءَ مِنَ الحَجَرِ بِاِنْسانٍ کبی که بَعْضُ الابیضِ لَیْسَ بِحَجَرٍنی منتج بوله‌در ـ دخیده قَدْ یَکُونُ اِذاکانَ الجِسْمُ مَوْجُوداً کانَ حَیَواناً وَلَیْسَ اَلْبَتَّةَ اِذاکانَ الجِسْمُ شَجَراً کانَ حَیَواناً کبی که قَدْ لا یَکُونُ اِذاکانَ الجِسْمُ مَوْجُوداً کانَ شَجَراًنی منتج بوله‌در

دورتنچیسی نـک مثـالی :

بعض آق حیوان دگلدر ، هر بر انسان حیوان‌در کبی که بعض آق انسان دگلدرنی منتج بوله‌در ـ دخیده بعض وقتده کوندز بولسه اوت بولمیدر ، هر بر وقتده توتون بولدیسه اوت بوله‌در کبی‌که بعض وقتده کوندز بولسه توتون بولمیدرنی منتج بوله‌در .

﴿ شکل ثالث ﴾

ـ شکل ثالث‌نك انتاجینه صغری نـک موجبه و صغری ایله کبری نـک ایکیسننك برسینـك کلیه بولمق‌لنی شرطدر بناءً علیـه اون آلتی احتمالدن اونیسی منتج بولمیدرکه آنلرده اوشبولردر :

صغری سالبهٔ کلیه بولغانده کبری نـک یاموجبهٔ کلیه یاموجبهٔ جزئیه یاسالبهٔ کلیـه یاسالبهٔ جزئیـه بولغانی ، صغری سالبهٔ جزئیـه بولغـانده کبری نـک یاموجبهٔ کلیه یاموجبهٔ جزئیه یاسالبهٔ کلیه یاسالبهٔ جزئیه بولغانی ، صغری موجبهٔ جزئیه بولغانده کبری نـک یا موجبهٔ جزئیه یاسالبـهٔ

جزئیه بولغانیدر بس شکل ثالثده منتج بولغان نوعلر آلتی قالدیکه آنلرده اوشبولردر برنچیسی صغری‌ده کبری‌ده موجبهٔ کلیه بولغانیدرکه موجبهٔ جزئیه‌نی منتج بوله‌در ایکنچیسی صغری موجبهٔ کلیه وکبری سالبهٔ کلیه بولغانیدرکه سالبهٔ جزئیه‌نی منتج بوله‌در اوچنچیسی صغری موجبهٔ کلیه وکبری موجبهٔ جزئیه بولغانیدرکه موجبهٔ جزئیه‌نی منتج بوله‌در دورتنچیسی صغری موجبهٔ کلیه وکبری سالبهٔ جزئیه بولغانیدرکه سالبهٔ جزئیه‌نی منتج بوله‌در بیشنچیسی صغری موجبهٔ جزئیه وکبری موجبهٔ کلیه بولغانیدرکه موجبهٔ جزئیه نی منتج بوله‌در آلتنچیسی صغری موجبهٔ جزئیه وکبری سالبهٔ کلیه بولغانیدرکه سالبهٔ جزئیه‌نی منتج بوله‌در

برنچیسی نڭ مثالی :

كُلُّ اِنْسَانٍ حَيْوَانٌ وَكُلُّ اِنْسَانٍ نَاطِقٌ کبی که بَعْضُ اَلْحَيْوَانِ نَاطِقٌ نی منتج بوله‌در ــ دخیده كُلَّمَا وُجِدَتِ اَلنَّارُ وُجِدَتِ اَلْحَرَارَةُ وَكُلَّمَا وُجِدَتِ اَلنَّارُ وُجِدَ الدُّخَانُ کبی که قَدْ يَكُونُ اِذَا وُجِدَتِ اَلْحَرَارَةُ وُجِدَ الدُّخَانُ نی منتج بوله‌در

ایکنچیسی نڭ مثالی :

هر برصبیر حیواندر ، هیچ بر صبیر آت دگلدر کبی که بعض حیوان آت دگلدر نی منتج بوله‌در ــ دخیده هر وقتده قویاش چیقسه یاقتی بوله‌در ، هیچ بر وقتده قویاش چیقسه تون بولمیدر کبی که بعض وقتده یاقتی بولسه تون بولمیدرنی منتج بوله‌در

اوچنچیسی نڭ مثالی :

كُلُّ حَيْوَانٍ جِسْمٌ بَعْضُ اَلْحَيْوَانِ اِنْسَانٌ کبی که بَعْضُ اَلْجِسْمِ اِنْسَانٌ نی منتج بوله‌در ــ دخیده كُلَّمَا كَانَتِ اَلشَّمْسُ طَالِعَةً كَانَ اَلنَّهَارُ مَوْجُوداً وَقَدْ يَكُونُ اِذَا كَانَتِ اَلشَّمْسُ طَالِعَةً يَكُونُ اَلْحِمَارُ نَاهِقاً کبی که قَدْ يَكُونُ اِذَا كَانَ اَلنَّهَارُ مَوْجُوداً يَكُونُ اَلْحِمَارُ نَاهِقاً نی منتج بوله‌در

دورتنچیسی نڭ مثالی :

هر بر حیوان گودەدر ، بعض حیوان انسان دگلدر کبی که بعض گودە انسان دگلدرنی منتج بولەدر ــ هر وقتده قویاش توداسه کوندز بولەدر ، بعض وقتده قویاش توسه اشك باقرمیدر کبی که بعض وقتده کوندز بولسه اشك باقرمیدرنی منتج بولەدر

بیشنچیسی نڭ مثالی :

بَعْضُ اَلْحَیْوانِ اَبْیَضُ وَكُلُّ حَیْوانٍ جِسْمٌ کبی که بَعْضُ الْاَبْیَضِ جِسْمٌ نی منتج بولەدر ــ قَدْ یَکُونُ اِذا حَرَّكَ زَیْدٌ یَدَهُ یَتَحَرَّكُ اَلْمِفْتاحُ وَكُلَّما حَرَّكَ زَیْدٌ یَدَهُ تَتَحَرَّكُ یَدُهُ کبی که قَدْ یَکُونُ اِذا تَحَرَّكَ اَلْمِفْتاحُ تَتَحَرَّكُ یَدُهُ نی منتج بولەدر

آلتنچیسی نڭ مثالی :

بعض حیوان قارەدر ، هیچ بر حیوان تاش دگلدر کبی که بعض قارە تاش دگلدرنی منتج بولەدر ــ بعض وقتده حیوان قارە بولسه آدم بولەدر ، هیچ بر وقتده حیوان قارە بولسه آق بولمیدر کبی که بعض وقتده حیوان آدم بولسه آق بولمیدرنی منتج بولەدر :

شکل رابع

ــ شکل رابع نڭ انتاجینه صغری بلن کبری نڭ برسی موجبه بولسه دیکری نڭ سالبه بولمقلغی وصغری ایله کبری نڭ ایکیسینڭ کلیه بولمقلغی یاخود صغری نڭ موجبهٔ کلیه و کبری نڭ موجبه بولمقلغی شرطدر بنا ٴ علیه اون آلتی احتمالدن سکزی منتج بولمیدر که آنلرده اوشبولردر : صغری سالبهٔ کلیه بولغانده کبری نڭ یا سالبهٔ کلیه یا سالبهٔ جزئیه بولغانی ، صغری سالبهٔ جزئیه بولغانده کبری نڭ یا سالبهٔ کلیه یا سالبهٔ جزئیه یا موجبهٔ جزئیه بولغانی ، صغری موجبهٔ جزئیه بولغانده کبری نڭ یا موجبهٔ کلیه یا موجبهٔ جزئیه یا سالبهٔ جزئیه بولغانیدر

بس شکل رابعده منتج بولغان نوعلرسکز قالدیکه آنلرده اوشبولردر برنچیسی صغری ده کبری ده موجبهٔ کلیه بولغانی درکه موجبهٔ جزئیه نی منتج بوله در ایکنچیسی صغری موجبهٔ کلیه وکبری سالبهٔ کلیه بولغانی درکه سالبهٔ جزئیه نی منتج بوله در اوچنچیسی صغری موجبهٔ کلیه وکبری موجبهٔ جزئیه بولغانی درکه موجبهٔ جزئیه نی منتج بوله در دورتنچیسی صغری موجبهٔ کلیه وکبری سالبهٔ جزئیه بولغانی درکه سالبهٔ جزئیه نی منتج بوله در بیشنچیسی صغری سالبهٔ کلیه وکبری موجبهٔ کلیه بولغانی درکه سالبهٔ کلیه نی منتج بوله در آلتنچیسی صغری سالبهٔ کلیه وکبری موجبهٔ جزئیه بولغانی درکه سالبهٔ جزئیه نی منتج بوله در بیدنچیسی صغری موجبهٔ جزئیه وکبری سالبهٔ کلیه بولغانی درکه سالبهٔ جزئیه نی منتج بوله در سکزنچیسی صغری سالبهٔ جزئیه وکبری موجبهٔ کلیه بولغانیدرکه سالبهٔ جزئیه نی منتج بوله در

برنچیسی نڭ مثالی :

كُلُّ انسانٍ حيوانٌ وكُلُّ ناطقٍ انسانٌ کبی که بَعْضُ اَلْحَيَوانِ ناطقٌ نی منتج بوله در ــ كُلَّمَا كانَ الْجِسْمُ حَجَرًا كانَ جَمادًا وكُلَّمَا كانَ الْجِسْمُ مَرْمَرًا كانَ حَجَرًا کبی که قَدْ يَكُونُ اذا كانَ الْجِسْمُ جَمادًا كانَ مَرْمَرًا نی منتج بوله در

ایکنچیسی نڭ مثالی :

هر برآت حیواندر ، هیچ برآدم آت دگلدر کبی که بعض حیوان آدم دگلدر نی منتج بوله در ــ هر بر وقتده جسم آغاج بولسه جانسز بوله در ، هیچ بر وقتده جسم تاش بولسه آغاج بولمی در کبی که بعض وقتده جسم جانسز بولسه تاش بولمی در نی منتج بوله در

اوچنچیسی نڭ مثالی :

كُلُّ فَرَسٍ حيوانٌ وبعضُ الابيضِ فَرَسٌ کبی که بَعْضُ اَلْحَيَوانِ اَبْيَضُ نی منتج بوله در ــ كُلَّمَا كانَ الْجِسْمُ فَرَسًا كانَ حيوانًا وقَدْ يَكُونُ اذا كانَ الْجِسْمُ قَبِيحًا كانَ فَرَسًا کبی که قَدْ يَكُونُ اذا كانَ الْجِسْمُ حَيَوانًا

كانَ قَبيحًا نى منتج بوله‌در

دورتنچیسی نـڭ مثـالی :

هر برتاش جماددر ، بعض آق تاش دگلدر کبی که بعض جماد آق دگلدرنی منتج بوله‌در ـ هروقتده اوت یاندیرلدیسه یاقتی بوله‌در ، بعـض وقتده کوندز بولسه اوت یاندیرلمی‌در کبی که بعـض وقتده یاقتی بولسه کوندز بولمی‌درنی منتج بوله‌در

بشنجیسی نـڭ مثـالی :

لاشَیءَ مِنَ الجَمادِ بِحَیوانٍ وَكُلُّ حَجَرٍ جَمادٌ کبی که لاشَیءَ مِنَ الحَیوانِ بِحَجَرٍ نی منتج بوله‌در ـ لَیسَ اَلبَتَّةَ اِذا كانَتِ الشَّمسُ طالِعَةً كانَتِ الاَرضُ مُظلِمَةً وَكُلَّما كانَ النَّهارُ مَوجودًا كانَتِ الشَّمسُ طالِعَةً کبی کـه لَیسَ اَلبَتَّةَ اِذا كانَتِ الاَرضُ مُظلِمَةً كانَ النَّهارُ مَوجودًا نی منتج بوله‌در

آلتنچیسی نـڭ مثـالی :

هیچ برتاش آغاج دگلدر ، بعض آق تاش‌در کبی که بعـض آغاج آق دگلدر نی منتج بوله‌در ـ هیچ بروقتده قزولق بولسه صالقن‌لق بولمی‌در بعض وقتده قویاش چیقسه قزولق بوله در کبی‌که بعض وقتده صالقنلق بولسه قویاش چیقمی‌درنی منتج بوله‌در

یدنجیسی نـڭ مثـالی :

بَعضُ الكُرسِیِّ حَدیدٌ وَلاشَیءَ مِنَ السَّریرِ بِكُرسِیٍّ کبی که بَعضُ الحَدیدِ لَیسَ بِسَریرٍ نی منتج بوله‌در ـ قَد یَكونُ اِذا وُجِدَتِ الحَرارَةُ وُجِدَتِ النّارُ وَلَیسَ اَلبَتَّةَ اِذا وُجِدَتِ الثَّلجُ وُجِدَتِ الحَرارَةُ کبی که قَد لایَكونُ اِذا وُجِدَتِ النّارُ وُجِدَ الثَّلجُ نی منتج بوله‌در

سکزنجیسی نـڭ مثـالی :

بعض آت آق دگلدر ، هر بر کوشنیـان آت‌در کبی که بعض

آق کوشنیان دگلدر نی منتج بوله‌در ـ بعض وقتده حیوان تابلسه انسان تابلمیدر ، هر بروقتده آت تابلدیسه حیوان تابله‌در کبی‌که بعض وقتده انسان تابلسه آت تابلمیدرنی منتج بوله‌در .

ـــ تنبیه ـــ مخصوصه ، کلیه ومهمله ، جزئیه قوتنده‌درلر بناءً علیه کلیه‌لك شرط بولغان اوزنلرده مخصوصه بولسه قیاس منتج بوله‌در : بعض حیوان زیددر ، زید آدمدر کبی‌که بعض حیوان آدمدرنی منتج بوله‌در ـ دخیده هر بروقتده آیاز بولدیسه یانغرسز بوله‌در ، بوگون یانغرسز بولدیسه آشلق صوغارمز کبی‌که بوگون آیاز بولدیسه آشلق صوغارمزنی منتج بوله‌در اگر کلیه‌لك شرط بولغان اورنلرده مهمله بولسه قیاس منتج بولمیدر : زید انساندر انسان آقدر کبی‌که زید آقدرنی منتج بولمیدر ـ دخیده هر بروقتده حیوان زنکی بولدیسه آدم بوله‌در ، حیوان آدم بولسه آق بوله‌در کبی‌که حیوان زنکی بولسه آق بوله‌درنی منتج بولمیدر .

﴿ قیاس استثنائی ﴾

ـــ (قیاس استثنائی) ایکی مقدمه‌دن مرکب اوله‌درکه اول ایکی مقدمه‌نك برسی شرطیه (یامتصله یامنفصله) ودیکری ایسه شول شرطیه‌نك ایکی جزئی (مقدم بلن تالی) نك برسون وضع یاخود رفعدر :

كُلَّمَا أُوقِدَ ٱلْمِصْبَاحُ يَنْشُرُ ٱلضِّيَاءُ کبی‌که اگر لکنْ أُوقِدَ ٱلْمِصْبَاحُ دییولسه فَيَنْشُرُ ٱلضِّيَاءُ نی منتج بوله‌در اگر لکنْ لَمْ يَنْشُرِ ٱلضِّيَاءُ دییولسه فَلَمْ يُوقَدِ ٱلْمِصْبَاحُ نی منتج بوله‌در ـ دخیده دَائِمًا إِمَّا أَنْ يَكُونَ ٱلْجِسْمُ حَيَوَانًا أَوْجَمَادًا کبی‌که اگر لکنِ ٱلْجِسْمُ حَيَوَانٌ دییولسه فَلَيْسَ ٱلْجِسْمُ بِجَمَادٍ نی منتج بوله‌در اگر لکنْ ٱلْجِسْمُ لَيْسَ بِحَيَوَانٍ دییولسه فَٱلْجِسْمُ جَمَادٌ نی منتج بوله‌در اگر لکنْ ٱلْجِسْمُ جَمَادٌ دییولسه فَلَيْسَ ٱلْجِسْمُ بِحَيَوَانٍ نی منتج بوله‌دراگر لکنْ ٱلْجِسْمُ لَيْسَ بِجَمَادٍ دییولسه فَٱلْجِسْمُ حَيَوَانٌ نی منتج بوله‌در .

﴿ قیاس استثنائینك انتاجینك شرطلری ﴾

ــ قیاس استثنائینك انتاجینه اوچ شرط واردرکه آنلرده اوشبولردر : اولگیسی قیاس استثنائیده جزء اول بولغان قضیهٔ شرطیه‌نڭ موجبه بولمق لغیدر ــ ایکنچیسی قیاس استثنائیده جزء اول بولغان قضیهٔ شرطیه متصله اولسه لزومیه بولمقلق ومنفصله اولسه عنادیه اولمقلقدر ــ اوچنچیسی قیاس استثنائیده جزءاول بولغان قضیهٔ شرطیه‌نڭ کلیه بولمق لغی یاخود وضع ایله رفع نڭ کلیه بولمق لغیدر لکن (اتصال ایله انفصال) وقتی وضع ایله رفع وقتینڭ اوزی بولسه اول وقتده قضیهٔ شرطیه‌نکده وضع ایله رفع نکده کلیه بولمقلغی لازم دگل‌در بلکه بو وقتده قضیهٔ شرطیه ووضع ایله رفع هر برسی جزئیه بولسه‌لرده قیاس منتج بوله‌در :

اِنْ قَدِمَ زَیدٌ وَقْتَ اَلظُّهْرِ مَعَ خالدٍ فَاَکْرِمْهُ کبی‌که اگر لٰکِنْ قَدِمَ زَیدٌ وَقْتَ اَلظُّهْرِ مَعَ خالدٍ دیبولسه فَاَکْرِمْهُ‌نی منتج بوله‌در .

﴿ قیاس استثنائینك نتیجه‌لری ﴾

ــ قیاس استثنائیده جزء اول بولغان قضیهٔ شرطیه ، یا متصله یا منفصلهٔ حقیقیه یا منفصلهٔ مانعهٔ جمع یا منفصلهٔ مانعهٔ خلو بوله‌در اگر قیاس استثنائیده جزءاول بولغان قضیهٔ شرطیه متصله بولسه عین مقدم‌نی استثنا عین تالی‌نی ونقیض تالی‌نی استثنا نقیض مقدم‌نی منتج بوله‌در اما نقیض مقدم‌نی استثنا نقیض تالی‌نی وعین تالی‌نی استثنا عین مقدم‌نی منتج دگل‌در :

کُلَّما کانَ الاِنْسانُ مَوجُوداً کانَ الْحَیوانُ مَوجُوداً کبی‌که اگر لٰکِنْ الاِنْسانُ مَوجُودٌ دیبولسه فَالْحَیَوانُ مَوجُودٌ نی لٰکِنْ الْحَیوانُ لَیسَ بِمَوجُودٍ دیبولسه فَالاِنْسانُ لَیسَ بِمَوجُودٍ نی منتج بوله‌در اگر لٰکِنْ الاِنْسانُ لَیسَ بِمَوجُودٍ دیبولسه فَالْحَیوانُ لَیسَ بِمَوجُودٍ نی ، لٰکِنْ الْحَیوانُ مَوجُودٌ دیبولسه فَالاِنْسانُ مَوجُودٌ نی منتج دگل‌در

اگر قیـاس استثنائیده جزء اول بولغان قضیهٔ شرطیه، منفصلهٔ حقیقیه بولسه عین مقدم نی استثنا نقیض تالی نی ونقیض مقدم نی استثنا عین تالی نی ، عـین تالی نی استثنا نقیض مقدم نی نقیض تالی نی استثنا عین مقدم نی ، منتج بوله در والحاصل ایکی جزء نك برسینك عینینی استثنـا ایکنجی جزءنك نقیضینی وایکی جزءنك برسینك نقیضینی استثنـا ایکنجی جزءنك عینینی منتج بوله در :

هروقتده صان یا تاق یا جب در کبی که اکر صان تاق در دیولسه جب دگلدرنی ، صان تاق دگلدر دیولسه جـب درنی وصان جب در دیولسه تاق دگلدرنی ، جب دگلدر دیولسه تاق درنی منتج بوله در اگر قیاس استثنائیده جزء اول بـولغـان قضیـهٔ شرطیـه ، منفصلـهٔ مانعـهٔ جمـع بولسه عین مقـدم نی استثنـا ـ نقیض تالی نی وعین تالی نی استثنا نقیض مقدم نی منتج بوله در اما نقیـض مقـدم نی استثنأ عین تالی نی ونقیـض تالی نی استثنأ عین مقدم نی منتج دگلدر والحاصل ایکی جزءنك برسینك عینینی استثناء ایکـنجی جزءنك نقیضینی منتج بـوله در اما ایکی جزءنك برسینك نقیضینی استثناء ایکـنجی جزءنك عینینی ملتج دكل در :

دائما امّاأَن یکونَ الانسانُ اَحمرَ او اَبیضَ کبی که اکر لٰکنِ الانسانُ اَحمرَ دیولسه فَلیسَ الانسانُ بابیضَ نی ، لٰکنَ الانسانُ اَبیضَ دیولسه فَلیسَ الانسانُ باَحمرَ نی منتج بوله در اکر لٰکنَ الانسانُ لیسَ باَحمرَ دیولسه فَالانسانُ اَبیضَ نی لٰکنَ الانسانُ لیسَ بابیضَ دیولسه فَالانسانُ احمرَ نی منتج دگلدر

اکر قیاس استثنائیده جزء اول بولغان قضیهٔ شرطیه ، منفصلهٔ مانعهٔ خلو بولسه نقیض مقدم نی استثنـاء عین تالی نی ونقیض تـالی نی استثنـاء عین مقـدم نی منتج بوله در اما عین مقدم نی استثناء نقیض تالی نی وعین تالی نی استثناء نقیض مقدم نی منتج دكل در والحاصل ایکی جزءنك برسینـك نقیضینی استثنا ایکنجی جزءنـك عینینی منتـج بوله در اما ایـکی جزءنك برسینـك عینینی استثناء ایـکنجی جزءنك نقیضنی منتج دكل در :

هر

هروقتده لانپه یامایسز یاوالمغاندر کبی که اکرلکن لانپه مایلیدر دیبولسه لانپه والمغـاندرنی ، لکن لانپه والغاندر دیبولسه لانپه مایسزدرنی منتج بولەدر اکر لکن لانپه مایسزدر دیبولسه لانپه والغاندرنی ، لکن لانپه والمغاندر دیبولسه لانپه مایلیدرنی منتج دکلدر .

لواحق قیاس

ــ لواحق قیاس (قیاس مرکب ــ قیاس خلف ــ استقرأ ــ تمثیل)دن عبارت اولمق اوزره دورت نوعدر

ــ قیاس مرکب ، ایکی مقدمەدن اوستون اولان مقدمەلردن مرکب اولان قیاسدرکه (موصول النتایج ــ مفصول النتایج) دن عبارت اولمق اوزره ایکی نوعدر ــ (موصول النتایج) دیمك ، ایکی مقدمەدن برقیاس یاصاب برنتیجه چیغاروب وبو نتیجەنی اوچنجی مقدکه قوشوبدها بر نتیجه چیغاروب وبو نتیجـەنی دورتنـچی مقدمەکه قوشوب تاغنده برنتیجه چغاروب وهکذا مطلوب حاصل اولانەقدروارمق دیمکدر :

بَعْضُ الْحَیَوانِ اِنْسانٌ وَکُلُّ اِنْسانٍ ناطِقٌ فَبَعْضُ الْحَیَوانِ ناطِقٌ ثُمَّ بَعْضُ الْحَیَوانِ ناطِقٌ وَکُلُّ ناطِقٍ ضاحِكٌ فَبَعْضُ الْحَیَوانِ ضاحِكٌ ثُمَّ بَعْضُ الْحَیَوانِ ضاحِكٌ وَکُلُّ ضاحِكٍ مُتَحَرِّكٌ فَبَعْضُ الْحَیَوانِ مُتَحَرِّكٌ کبی

ــ (مفصول النتایج) دیمك ایکیدن اوستون اولان مقدمەلردن قیـاس یاصاب سوزآرەسنده نتیجەنی ذکر قیلماینچه بار مقدمەلرنی ترتیب قیلوب بیتورکاچدین گنه مطلوب اولان نتیجەنی ذکرایلمك دیمکدر :

بَعْضُ الْحَیَوانِ اِنْسانٌ وَکُلُّ اِنْسانٍ ناطِقٌ وَکُلُّ ناطِقٍ ضاحِكٌ وَکُلُّ ضاحِكٍ مُتَحَرِّكٌ فَبَعْضُ الْحَیَوانِ مُتَحَرِّكٌ کبی .

ــ قیاس خلف ، مطلوبنك نقیضینی ابطال ایله مطلوبنی اثبات ایلمك لكدر :

كُلُّ انسانٍ حَيوانٌ صادق بولسه بونڭ عكسی اولان بَعضُ الحَيوانِ
انسانٌ‌ده صادق بوله‌در زيرا بَعضُ الحَيوانِ انسانٌ صادق بولمه ديسه بونڭ
نقيضی اولان لاشَیءَ منَ الحَيوانِ بانسانٍ صادق بوله‌در بونی اصلغه قوشوب
كُلُّ انسانٍ حَيوانٌ ولاشَیءَ منَ الحَيوانِ بانسانٍ ديولسه لاشیءَ منَ الانسانِ
بانسانٍ‌نڭ صدقی لازم بوله‌در بو ايسه سلب الشیء عن نفسه بولغانلقدن
مُحالدر بو محال نقيض عكس‌دن لازم بولدی محال لازم بولغان شیء محال
ايدی بس نقيض عكس محال بولدی نقيضان نڭ بری كاذب اولسه
ديكری‌نڭ صدقی لازم ايدی بس بعض الحيوان انسان صادق بولدی كبی .
— استقرأ ديمك بر كلی نڭ جزئياتنی تكشيروب قاراب ، جزئياتنده تا-
بلغان حكم ايله كلی‌كه حكم ايلمك ديمك‌دركه (تام — ناقص) دن عبارت
اولمق اوزره ايكی نوع‌در
— (استقراءتام) ديمك كلی نڭ بارچه جزئياتنی تكشيروب قاراب جزئيا-
تنده تابلغان حكم ايله شول كلی‌كه حكم ايلمك ديمكدر بناءً عليه استقراء تام
بلن يقين (شبهه‌سز علم) حاصل بوله‌در زيرا استقراء تام صورتنده تكشيرلمكان
بر جزئيده قالمديغندن كلی نڭ هر بر فردنده مذكور حكم صادق بوله‌در
بناءً عليه كليه‌ده صادق بوله‌در :
انسان نڭ هر بر فردينی تكشيروب قاراب شول فردلرده تابلغان قابل
علم بلن هر بر انسان قابل علم ديوب حكم — كبی
— (استقراءناقص) ديمك كلی نڭ بعض جزئياتنی تكشيروب قاراب ،
جزئياتنده تابلغان حكم ايله شول كلی‌كه حكم ايلمك ديمكدر بناءً عليه
استقراءناقص بلن ظَنٌ (شبهه‌لی علم) گنه حاصل بوله‌در زيرا استقراءناقص
صورتنده تكشيرلمكان جزئيلر قالوب اول جزئيلر نڭ حكمی تكشيرلگان
جزئيلر نڭ حكمينه مخالف بولمقلغی احتمال دائره‌سنده بولديغندن كليه نڭ

صدقی

صدقی مقطوع ومعین دگلدر :
حیوان نـنـک بعض افرادیـنی تکشیروب قاراب شول فردلرده تابلغـان (آشاغان وقتده توبنگی ایرنون تبره‌ته‌در) حکمی بلن هر بر حیوان آشاغان وقتده توبنگی ایرنون تبره‌ته‌در دیوب حکم کبی که تکشیرلمای قالغان تمساح نـنـک حکمی بو حکمه‌گه مخالفدر زیرا تمساح آشاغان وقتده توبنگی ایرنـون تـبرتمی‌در .
ــ تمثیل یاخود قیاس فقهاء ، ایـکی جزئی آره‌سنده مشترك بولغان علّه‌دن اوتوری برسنده ثابت اولان حکمنی دیکرنده ثابت دیوب حکم ایلملك‌لك‌در اولکی جزئی‌نی اصل ، ایکنجی جزئی‌نی فرع وعلـهٔ مشترکه‌نی جامع تسمیـه قیلنه‌در :
آراقی حرامدر زیرا قونیاق حرامدرکه آنـنک حرمتی ایسه اسرتکانلـک ایچوندر آراقی اسرته‌در بناءً علیه آراقیده حرامدر کبی بونده قونیاق اصل ، آراقی فرع واسرتمـک جامع‌در ــ دخیده بنده بولغان کوزسنده‌ده واردر بناءً علیه بن کورگان شیئ سنده کورورسن کبی بونده بن اصل ، سن فرع وکوز جامع‌در ــ دخیده اولده بنم کبی آدمدر بناءً علیه بن ایشلگان شیئی اولده ایشلر کبی بونده بن اصل ، اول فرع وآدم جامع‌در .

صناعات خمسه

ــ قیاس اوزی مرکب اولان قضیه‌لر اعتباریله (برهان ــ جدل ــ خطابت ــ شعر ــ سفسطه) دن عبارت اولمق اوزره بش نوعدر .

برهـان

ــ برهان ، شکسز صادق بولغان قضیه‌لردن مرکب اولان قیاس‌درکه آنـنک بلن علم یقینی (شبهه‌سز علم) حاصل بوله‌در .

شکسز صادق بولغان قضیه‌لر

ــ شکسز صادق بولغان قضیه‌لر (اولیات ــ مشاهدات ــ متواترات ــ مجربات

ـ حدسيات ـ قضايا قياساتها معها) دن عبارت اولمق اوزره آلتی نوعدرکه بولر قضایای یقینیه تسمیه قیلنه‌لر

ـ (اولیـات) شوندایین قضیه‌لردرکه اول قضیه‌لرده جزء اول بلـن جزء ثانیینی بیلو حاصل بولدیسه جزء ثانی جزء اولکه ثابتدر دیوب بیلو حاصل بولور هیچ برایکنچی امرکه توقتامز :

اَلْـکُلُّ اَعْظَمُ مِنْ جُزْئِهِ (بوتون کوده کیساکلرندن زورراقدر) کبی زیرا بر آدم کل ایله جزءنـک همده اعظم‌نـک معنالرینی بیلدیسـه هیچ برایکنچی امرکه توقتامینچـه اَلْـکُلُّ اَعْظَمُ مِنْ جُزْئِهِ دیوب حکم قیله‌در

ـ (مشاهدات) ، اَیشیتـوب یاکوروب یاایسنَاب یاطانوب یاتوتوب حکم قیلنمش قضیه‌لردر :

صییر باقره‌در و آت کوشنای‌در ـ قویاش نورلیدر واوت یاقی‌در ـ مسك خوش‌ایسلی‌در وصوغان‌صاصی‌در ـ بال‌تملی‌در وسرکه آچی‌در ـ اوت قزودر وتیمور صالقون‌در کبی

ـ (متواترات) ، بك کوب کشیلردن ایشتوب حکم‌قیلنمش قضیه‌لردرکه عقل اول‌قدر کوب کشیلرنـک یالغانغه اتفاقلرن درست کورمز:

محمدعلیه‌السلام نبوتنی دعوی قیلوب معجزه کـوسترمشدر ـ قرآن محمد علیه‌السلام‌دن منقول‌در ـ مکهٔ مکرمه ومدینهٔ‌منوره باردر ـ استانبول ـ قزان ـ مسکاوباردر ـ امیرکه ایله اسپانیه‌صوغشمشدرلر کبی

ـ (مجربات) ، صناب قاراب حکم قیلنمش قضیه‌لردر :

قش‌جیلی کیلسه یازصالقون کیله‌در ـ کره‌به‌نی ایشقیسه‌ك ایلکتریق حاصل بوله‌در ـ یرنی تیریس‌له‌سه‌نـک آشلق اوکه‌در کبی

ـ (حدسیات) ، برمرتبه کوزایله کورگاچده هیچ‌بر توقتـامیچه عقل ، حکم ایلدیکی قضیه‌لردر :

آی‌نـک قویاشدن یاقتیلغی ویراقلغی اعتباریله بزگه کورنیشده نوری ،

مختلف اولدیغندن آی نـنـک نوری قویاشدن آلنمش در دیوب حکم کبی

— (قضایا قیاساتها معها) ، حکم قیلغان وقتده دلیل لری ذهنده حـاضر بولنـان قضیه‌لردر :

دورت ایکی تیگزکه بولینگانلکدن جیب در دیوب حکم کبی که حکم قیلغان وقتده دورت ایکی تیـکزکه بولینه‌در ، هر بر ایکی تیـکزکه بولینگان شی جیب در دیگان قیاس ذهنده حاضردر ـ زید قوش آتدی کوزلی در دیوب حکم کبی که حکم قیلغان وقتده زید قوش آتدی ، هر بر قوش آتان کوزلی در دیگان قیاس ذهنده حاضردر ـ مورجه‌دن توتون چیغه یاغلمش در دیوب حکم کبی که حکم قیلغـان وقتده مورجه‌دن توتون چیغه‌در ، هر بر توتون چیقان مورجه یاغلمش در دیگـان قیـاس ذهنده حاضردر .

جدل

— جدل ، مشـهورات ایله مـسلمـات‌دن مرکـب اولان قیـاس درکه آندن مقصود قارشیده مناظره قیله تورغان آدم نی توقتاتو وبرهان نی بیلورکه قادر اولمیـان آدملرنی قناعتلندیرودر

— (مشهورات) ، هر بر آدم اقرار قیلغـان قضیه‌لردر :

ظالم قبیحدر ـ عدل کورکمدر ـ عورت آچمق مذمومدر ـ ضعیف لرنی رعایت محموددر ـ نمیمه قبیحدر ـ حسـن خلق کـورکمدر کبی

— (مسلمات) ، صدقلرینه قارشیده مناظره قیله تورغان آدم اوشانغان قضـیه‌لردر :

یهودلرنـنک توراتده بولغـان قضـیه‌لره ـ خرستـیانلرنـنک انجـیل‌ده بولغان قضیه‌لره ، مسلمانلرنـنک قرآنده بولغان قضیه‌لره ـ فقهاءنـنک اصول فقه قضیه‌لرینه ـ نحویون‌نـنک علم نحو قضیه‌لرینه اوشانولری کبی

جدل‌نـنک مثـالی :

يهودلره قارشی محمد عليه السلام نـڭ نبوتینی اثبات ایچون محمد علیه السلام نـڭ نبوتی توراتده یازلمش‌در هر بر توراتده یازلمش حکم سزنـڭ عندڭزده صادق‌در دیوب استدلال کبی ـ نحوی که قارشی ضَرَبَ زَيْدٌ ده کی زیدنـڭ مرفوع بولمقلغینی اثبات ایچون زید فاعل‌در علم نحوده بیان قیلنمش که هر بر فاعل مرفوع‌در دیوب استدلال کبی •

(خطابت)

— خطابت ، مقبولات ایله مظنونات‌دن مرکب اولان قیاس درکه آندن مقصود آدملرنی دنیاده و آخرتده فایده ویره تورغان شیلرگه قزقتیرودر

— (مقبولات) ، علمی وصدقی اعتقاد قیلنمش آدملردن آلنمش قضیه‌لردر

دوقتورنـڭ خسته‌گه فلان دوانی ایچساڭ صحت‌لنورسن دیدیکی کبی

— (مظنونات) ، نقیضی احتمال بوله توروب گمان بلن حکم قیلنمش قضیه‌لردر :

بکر تونده یوری بوردر ـ ملا چالمه کیوب چیقدی نمازغه باره‌در ـ قاپقه آچیلدی قوناق کیلمشدر کبی

خطابت نـڭ مثالی :

زید وفات اولور   زیرا دوقتور زیدنی وفات اولور دیدی هر بر دوقتور وفات اولور دیگان آدم وفات اوله‌در دیوب استدلال کبی ـ قوناق کیلمشدر زیرا هر وقتده قاپقه آچیلدیسه قوناق کیله‌در لکن قاپقه آچیلدی دیوب استدلال کبی

— تنبیه — بکر تونده یوری بوردر ـ چالمه کیوب چیقدی نمازغه باره‌در ـ مؤذن مناره‌ده کورنه‌در آذان ایته تورغاندر ـ بالالر ملاغه باره‌لر ملا قایتقاندر ـ صوقه بلن باره آشلق‌چچه تورغاندر ـ کبیلرنك همه‌سنده ظاهرده بر مقدمه‌دن نتیجه حاصل تو‌سلی کورنسه‌ده فی‌الحقیقة قیاس استثنائی بلن استدلال‌درکه جزء اول مقدمهٔ مطویه (ذکر ایدلمش مقدمه) در

یاخود

یاخود قیاس اقترانی بلن استدلالدرکه جزء ثانی مقدمهٔ مطویه‌در :
بکر تونه یوریدر ، هربرتونه یوریان بوردر بس بکربوردر ـ هروقتده ملا چالمه کیوب چقدیسه نمازغه باره‌در ، لکن مـلا چالمه کیوب چیقدی بس ملا نمازغه باره‌در کبی .

﴿ شعر ﴾

ـــ شعر ، مخیلات دن مرکب اولان قیاس‌درکه آندن مقصود نفس نی بر شیکه قیز یقتیرو یاخود برشیدن نفرتلندیرو بلن اثرلندیرودر خصوصا شعر وزنلی و اسپای تاوش بلن بولسه تاثیری قوتلی بوله‌در
ـــ (مخیلات) ، نفس که عرض قیلغان وقتده نفس‌نی قیزیقتیروب یاخود نفرتلندیروب اثرلندیره تورغان قضیه‌لردر مثلا :
قونیاق بلك صـاف ؛ کیفنی کتوره‌در دییولسه نفس قزیغوب ایچرکه میل قیله‌درا کربال آچی ،قوصتوره‌در دییولسه نفس نفرتلنوب ایچودن صاقلنه‌در

﴿ سفسطه ﴾

ـــ سفسطه ، وهمیات‌دن‌مرکب اولان قیاس‌درکه آندن مقصود قارشیده مناظره قیله تورغان آدم‌نی یاڭغشتیروب توقتاتودر بناءً علیه یاڭغشودن صاقلانو ایچون سفسطه‌نی بیلمك لازمدر
ـــ (وهمیات) ، کوزکه کورنمی تورغان شیلرده وهم‌نك حکم ایلدیکی قضیه‌لردر : هربر موجود مشارالیه‌در ـ میت‌دن قورقیله‌در کبی .

﴿ مغـالطه ﴾

ـــ مغالطه ، قیـاس فاسددر بو قیاس‌نك فسـادی بعضاً انتاج‌نك شرطلری تابلمغانلق‌دن بوله‌در :
زَیْدٌ حَیْوَانٌ وَالْحَیْوَانُ فَرَسٌ فَزَیْدٌ فَرَسٌ ـ الاِنسانُ حَیْوَانٌ وَالْحَیْوَانُ جِنْسٌ فَالاِنسانُ جِنْسٌ کبی‌که بوایکی قیاسده کبری ، کلیه دکلدر بلکه‌اولکیسنده مهمله وایکنچیسنده طبیعیه‌در

بعضاً مطلوب بلن دلیلی‌نك بعض مقدمه‌لری شیء واحد بولغانلقدن بوله‌درکه بوگه مصادره علی المطلوب دینله‌در :

کل انسان بشر وکل بشر ضاحك فکل انسان ضاحك کبی‌که بوقیاسده نتیجه بلن کبری ایکیسی بردر

بعضا کاذب بولغان مقدمهٔ صادقغه‌اوخشاغانلقدن بوله‌در :

کاغدکه یاصالغان صورت فرس‌که هٰذه فَرَسٌ وکُلُّ فَرَسٍ صَهّالٌ فهٰذه‌الصُّورَةُ صَهّالَةٌ دیمك ـ کُلُّ اِنْسانٍ وَفَرَسٍ فَهُوَاِنْسانٌ وکلُّ اِنْسانٍ وَفَرَسٍ فَهُوَفَرَسٌ فَبَعْضُ الاِنْسانِ فَرَسٌ کبی‌که‌اولکی قیاسده‌حداوسط مکرر دگلدر زیرا صغری‌ده محمول صورت فرس وکبری‌ده موضوع نفس فرس‌در ایکنجی قیاسده‌ایسه صغری ایله کبری هرایکیسی موجبه بوله توروب موضوعلری موجود دگلدر زیرا انسانده فرس‌ده اولان بر موجودده یوقدر حال بوکه موجبه‌ده موضوع‌نك موجود بولمقلغی شرط ایدی

قواعد منطقیه‌نك اك مهملری بوراده تمام‌اولدی بوندن صوك بالالرغه تطبیق یاصاتوب ملکه تحصیل قیلدرمق ایچون بر قاچ مثال سویلیه‌چکم

اثر عبدالله المخدومی نعمتوللین

(تطبیقات)

— هربرشکلده منتج بولغان نوعلر توقز قسمدرکه آنلرده اوشبولردر — صغری ده کبری ده حملیه ـ صغری ده کبری ده متصله ـ صغری ده کبری ده منفصله ـ صغری حملیه وکبری متصله ـ صغری متصله وکبری حملیه ـ صغری حملیه وکبری منفصله ـ صغری منفصله وکبری حملیه ـ صغری متصله وکبری منفصله ـ صغری منفصله وکبری متصله بوراده بو قسملرنڭ هربرم برمینه برمثال ، لکن برینی تاتارچه ودیگرینی عربچه سویلیه جکم ایمدی بومثاللرنك تاتارچه سنی عربچه یه وعربچه سنی تاتارچه یه ترجمه قیلدیرتوب یازدرمقلق کلی فائده نی موجبدر بناءً علیه بالالرغه شویله عمل قیلدرتملی

شکل اولدن نوع اول

-١- هربر آدم حیواندر ، هربر حیوان متحرکدر ، بس هربر آدم متحرکدر کبی

-٢- هربر وقتده حیوان آدم بولدیسه ناطق بوله در ، هربر وقتده حیوان ناطق بولدیسه دیلی حرکتلنه در بس هربر وقتده حیوان آدم بولدیسه دیلی حرکتلنه در کبی

-٣- هروقتده آدم یاکولان یاکولمیاندر ، هر وقتده کولمیان یا آق یاقاره در بس هروقتده آدم یاکولان یا آق یاقاره در کبی

-٤- هربر حیوان گوده در ، هروقتده شیء گوده بولدیسه اورنده بوله در بس هروقتده شی حیوان بولدیسه اورنده بوله در کبی

-٥- هروقتده شی آدم بولدیسه حیوان بوله در ، هربر حیوان گوده در بس هروقتده ده شی آدم بولدیسه گوده بوله در کبی •

-٦- زیدساکندر ، هروقتده ساکن یاحیوان یاجماددر بس هروقتده زید یاحیوان یاجماددر کبی

-٧- هروقتده صان یاتاق یاجیبدر ، هربرجیب ایکی تیگزکه منقسمدر بس هروقتده صان یاتاق یاایکی تیگزکه منقسمدر کبی •

-٨- هروقتده شی آدم بولدیسه حیوان بوله در ، هروقتده حیوان یا آق یاقاره در بس هروقتده شی آدم بولدیسه یا آق یاقاره بوله در کبی

-٩- هروقتده جسم یاجماد یاحیواندر ، هروقتده جسم حیوان بولدیسه حرکتلنه در ، بس هروقتده جسم یاجماد یاحرکتلنه در کبی

﴿ شکل اولدن نوع ثانی ﴾

-١- کل انسان حیوان ولاشیء من الحیوان بجماد فلاشیء من الانسان بجماد کبی
-٢- کلما کان الشیء انسانا کان حیوانا ولیس البتة اذا کان الشیء حیوانا کان جمادا فلیس البتة اذا کان الشیء انسانا کان جمادا کبی
-٣- دائما اما ان یکون الحیوان بقرا اوفرسا ولیس البتة اما ان یکون الفرس ابیض اواسود فلیس البتة اما ان یکون الحیوان بقرا اوابیض اواسود کبی
-٤- کل حیوان جسم ولیس البتة اذا کان الشیء جسما کان بیاضا فلیس البتة اذا کان الشیء حیوانا کان بیاضا کبی
-٥- کلما کان الشیء جسما کان متمکنا ولاشیء من المتمکن بعرض فلا شیء من الجسم بعرض یاخود فلیس البتة اذا کان الشیء جسما کان بیاضا کبی
-٦- کل حیوان جسم ولیس البتة اما ان یکون الجسم متحرکا اواسود فلیس البتة اما ان یکون الحیوان متحرکا اواسود کبی
-٧- دائما اما ان یکون الجسم ساکنا اومتحرکا ولاشیء من المتحرک بجماد فلیس البتة اما ان یکون الجسم ساکنا اوجمادا کبی
-٨- کلما اوقد المصباح ینشر الضیاء ولیس البتة اما ان یکون الضیاء احمر اواصفر فلیس البتة اذا اوقد المصباح فاما ان یکون الضیاء احمر اواصفر کبی
-٩- دائما اما ان یکون الانسان متحرکا اوساکنا ولیس البتة اذا کان الانسان ساکنا کان ما شیا فلیس البتة اما ان یکون الانسان متحرکا اوما شیا کبی

﴿ شکل اولدن نوع ثالث ﴾

-١- بعض آدم قاره‌در ، هر قاره یامسزدر بس بعض آدم یامسزدر کبی
-٢- بعض وقتده حیوان آق بولسه صیر بوله‌در ، هر وقتده حیوان صیر بولسه موکرایان بوله‌در بس بعض وقتده حیوان آق بولسه موکرایان بوله‌در کبی
-٣- بعض وقتده آت یا کوك یاتوری بوله‌در ، هر وقتده توری آت یاقزل یاقاره بوله‌در بس بعض وقتده آت یا کوك یاقزل یاقاره بوله‌در کبی
-٤- بعض کوده حیوان‌در ، هر وقتده حیوان صیر بولدیسه موکریان بوله‌در بس بعض وقتده کوده صیر بولسه موکریان بوله‌در کبی

— ٥ — بعض وقتده كوده آغاج بولسه آق بوله‌در، هربر آق كوزنی چاغیلدیره‌در بس بعض وقتده گوده آغاج بولسه كوزنی چاغیلدیره‌در كبی
— ٦ — بعض گوده آغاج‌در ، هروقتده آغاج یاقاتی یایومشاق بوله‌در بس بعض وقتده گوده یاقاتی یایومشاق بوله‌در كبی
— ٧ — بعض وقتده لانپه یاتیمور یاپیالا بوله‌در ، هر بر پیالا توسسزدر بس بعض وقتده لانپه یاتیمور یاتوسسز بوله‌در كبی
— ٨ — بعض وقتده‌حیوان انسان بولسه‌زید بوله‌در ،هربروقتده‌زیدیامتحرك یاساكن‌در بس بعض وقتده‌حیوان انسان بولسه‌یامتحرك یاساكن بوله‌در كبی
— ٩ — بعض وقتده گوده یاصیبر یاآت بوله‌در ، هربر وقتده گوده آت بولدیسه كوشنیان بوله‌در بس بعض وقتده گوده‌یاصیبر یاكوشنیان بوله‌در كبی

شكل اولدن نوع رابع

— ١ — بعض الشجر صنوبر ولاشیء من الصنوبر باراك فبعض الشجر لیس باراك كبی
— ٢ — قد یكون اذا كان زید قائما كان ابنه نائما ولیس البتة اذا كان ابنه نائما كان قائما فقد لایكون اذا كان زید قائما كان ابنه قائما كبی
— ٣ — قدیكون اما ان یكون الانسان ابیض اوساكنا ولیس البتة اما ان یكون الساكن فرسا او بقرا فقد لایكون اما ان یكون الانسان ابیض او فرسا او بقرا كبی
— ٤ — بعض الانسان قائم ولیس البتة اذا كان الشیء قائما كان نائما فقد لایكون اذا كان الشیء انسانا كان نائما كبی
— ٥ — قدیكون اذا كان الانسان ابیض كان اعوج ولاشیء من الاعوج بملیح فبعض الابیض لیس بملیح یاخود فقد لایكون اذا كان الانسان ابیض كان ملیحا كبی
— ٦ — بعض القرطاس مكتوب ولیس البتة اما ان یكون المكتوب موضوعا او مهملا فقد لایكون اما ان القرطاس موضوعا او مهملا كبی
— ٧ — قدیكون اما ان یكون القرطاس حرقة اوشجرة ولاشیء من الشجرة ببقرة فقد لایكون اما ان یكون القرطاس حرقة اوبقرة كبی
— ٨ — قدیكون اذا كان الشیء نارا كان حارا ولیس البتة اما ان یكون الحار شجرا او حجرا فقد لایكون اذا كان الشیء نارا فاما ان یكون شجرا او حجرا كبی

ــ ٩ ــ قد یکون اما ان یکون السریر شجرا او حدیدا ولیس البتة اذا کان السریر حدیدا کان حجرا فقد لا یکون اما ان یکون السریر شجرا او حجرا کبی .

شکل ثانی‌دن نوع اول

ــ ١ ــ کل انسان حیواندر ، هیچ بر جماد حیوان دکلدر پس هیچ بر انسان جماد دکلدر
ــ ٢ ــ هر وقتده اوت بولسه قزولق بوله‌در ، هیچ بر وقتده قار بولسه قزولق بولمیدر پس هیچ بر وقتده اوت بولسه قار بولمیدر کبی
ــ ٣ ــ هر وقتده آدم یا متحرك یا ساکندر ، هیچ بر وقتده آدم یا آق یا ساکن بولمی‌در پس هیچ بر وقتده آدم متحرك یا آق بولمیدر کبی
ــ ٤ ــ هر بر ناطق حیواندر ، هیچ بر وقتده کوده جماد بولسه حیوان بولمیدر پس هیچ بر وقتده کوده ناطق بولسه جماد بولمیدر کبی
ــ ٥ ــ هر وقتده حیوان آت بولدیسه کوشنیان بوله‌در ، هیچ بر صییر کوشنیان دکلدر پس هیچ بر وقتده حیوان آت بولسه صییر بولمیدر کبی
ــ ٦ ــ هر بر حیوان کوده‌در ، هیچ بر وقتده شی یا آق یا کوده بولمی‌در پس هیچ بر وقتده شی یا حیوان یا اق بولمی‌در کبی
ــ ٧ ــ هر وقتده صان یا تاق یا جیب بوله‌در ، هیچ بر توقز جیب دکلدر پس هیچ بر وقتده صان یا تاق یا توقز دکلدر کبی
ــ ٨ ــ هر وقتده گوده آدم بولدیسه ناطق بوله‌در ، هیچ بر وقتده گوده یا ضاحك یا ناطق بولمی‌در پس هیچ بر وقتده گوده یا آدم یا ضاحك بولمیدر کبی
ــ ٩ ــ هر وقتده گوده یا متحرك یا ساکن بوله‌در ، هیچ بر وقتده گوده قالتراسه ساکن بولمی‌در پس هیچ بر وقتده گوده یا متحرك یا قالترایان بولمی‌در کبی

شکل ثانی‌دن نوع ثانی

ــ ١ ــ لاشیء من الانسان بفرس وکل صاهل فرس فلاشیء من الانسان بصاهل کبی
ــ ٢ ــ لیس البتة اذا کان المصباح حدیدا کان زجاجا وکلما کان المصباح شفافا کان زجاجا فلیس البتة اذا کان المصباح حدیدا کان شفافا کبی
ــ ٣ لیس البتة اما ان یکون الانسان اسود او ضاحکا ودائما اما ان یکون الانسان لاضاحکا او ضاحکا فلیس البتة اما ان یکون الانسان اسودا و لاضاحکا کبی

— ٤ ـ لاشیء من الحیوان بجماد وکلما کان الجسم حجرا کان جمادا فلیس البتة اذا کان الجسم حیوانا کان حجرا کبی

— ٥ ـ لیس البتة اذا کان الانسان قویا کان ضعیفا وکل صبی ضعیف فلیس البتة اذا کان الانسان قویا کان صبیا کبی

— ٦ ـ لاشیء من القوی بضعیف ودائما اما ان یکون الانسان لاضعیفا او ضعیفا فلیس البتة اما ان یکون الانسان قویا اولا ضعیفا کبی

— ٧ ـ لیس البتة اما ان یکون الحیوان حجرا او نامیا وکل شجر نام فلیس البتة اما ان یکون الحیوان حجرا اوشجرا کبی

— ٨ ـ لیس البتة اذا کان الانسان حیا کان ساکنا ودائما اما ان یکون الانسان متحرکا اوساکنا فلیس البتة اما ان یکون الانسان حیا او متحرکا کبی

— ٩ ـ لیس البتة اما ان یکون الکرسی صنوبرا اوشجرا وکلما کان الکرسی اذخرا کان شجرا فلیس البتة اذا کان الکرسی صنوبرا کان اذخرا یاخود فلیس البتة اما ان یکون الکرسی صنوبرا او اذخرا کبی

شکل ثانیدن نوع ثالث

ـ١ ـ بعض جسم حیوان در، هیچ بر جماد حیوان دگلدر بس بعض جسم جماد دگلدر کبی

— ٢ ـ بعض وقتده گوده اورندق بولسه قاره بوله در، هیچ بر وقتده گوده آق بولسه قاره بولمی در بس بعض وقتده گوده اورندق بولسه آق بولمی در کبی

— ٣ ـ بعض وقتده صییر یا قاره یا آق بوله در ، هیچ بر وقتده صییر یا سیمز یا آق بولمی در بس بعض وقتده صییر یا قاره یا سیمز بولمی در کبی

— ٤ ـ بعض حیوان آدم در ، هیچ بر وقتده گوده صییر بولسه آدم بولمی در بس بعض وقتده گوده حیوان بولسه صییر بولمی در کبی

— ٥ ـ بعض وقتده حیوان آدم بولسه آق بوله در ، هیچ بر قاره آق دگلدر بس بعض وقتده حیوان آدم بولسه قاره بولمی در کبی

— ٦ ـ بعض گوده آدم در ، هیچ بر وقتده شی یاناطق یاانسان بولمی در بس بعض وقتده شی یا گوده یاناطق بولمی در کبی

— ٧ ـ بعض وقتده قاره صاوت یا تیمور یا پیالا بوله در ، هیچ بر آغاچ پیالا دگلدر بس بعض وقتده قاره صاوت یاتیمور یا آغاچ بولمی در کبی

— ٨ — بعض وقتده لانپه آق بولسه پیالا بوله‌در ، هیچ بر وقتده لانپه یاقاره یاپیالا دگل‌در بس بعض وقتده لانپه یا اق یاقاره دگل‌در یاخود بعض وقتده لانپه آق بولسه قاره بولمی‌در کبی

— ٩ — بعض وقتده اوستال یاتیمور یاناراط بوله‌در ، هیچ بر وقتده اوستال کموش بولسه ناراط بولمی‌در بس بعض وقتده اوستال یاتیمور یا کموش بولمی‌در یاخود بعض وقتده اوستال تیمور بولسه کموش بولمی‌در کبی

شکل ثانی‌دن نوع رابع

—١— بعض المصباح لیس بحدید، وکل سکین حدید فبعض المصباح لس بسکین کبی

— ٢ — قدلایکون اذا کان الجسم بقرا کان ماشیا وکلما کان الجسم متحرکا کان ماشیا فقدلایکون اذا کان الجسم بقرا کان متحرکا کبی

— ٣ — قدلایکون اما ان یکون الحیوان انسانا اوبقرا ودائما اما ان یکون الحیوان لابقرا اوبقرا فقدلایکون اما ان یکون الحیوان انسانا اولابقرا کبی

— ٤ — بعض الحیوان لیس بفرس وکلما کان الشیء صاهلا کان فرسا فقد لایکون اذا کان الشیء حیوانا کان صاهلا کبی

— ٥ — قدلایکون اذا کان المصباح زجاجا کان شجرا، وکل صنوبر شجر فقد لایکون اذا کان المصباح زجاجا کان صنوبرا کبی

— ٦ — بعض الکرسی لیس بحدید، ودائما اما ان یکون الشیء لاحدیدا اوحدیدا فقدلایکون اما ان یکون الشیء کرسیا اولاحدیدا کبی

— ٧ — قدلایکون اما ان یکون الانسان ناطقا اوابیض، وکل ثلج ابیض فقد لایکون اما ان یکون الانسان ناطقا اوثلجا کبی

— ٨ — قدلایکون اذا کان الجسم حیوانا کان فرسا، ودائما اما ان یکون الجسم لافرسا اوفرسا فقد لایکون اذا کان الجسم حیوانا کان لافرسا یاخود فقد لایکون اما ان یکون الجسم حیوانا اولافرسا کبی

— ٩ — قدلایکون اما ان یکون البقر ابیض اوماشیا، وکلما کان البقر متحرکا یکون ماشیا فقد لایکون اما ان یکون البقر ابیض اومتحرکا یاخود فقد لایکون اذا کان البقر ابیض یکون متحرکا کبی

شکل ثالثدن نوع اول

ـ ١ ـ هر بر آدم حیواندر هر بر آدم ناطقدر بس بعض حیوان ناطقدر کبی
ـ ٢ ـ هر بر وقتده گوده تاش بولسه قاتی بوله‌در ، هر بر وقتده گوده تاش بولسه آوور بوله‌در بس بعض وقتده گوده قاتی بولسه آوور بوله‌در کبی
ـ ٣ ـ هر بر وقتده گوده یاقاتی یایومشاق بوله‌در ، هر بر وقتده قاتی یاحیوان یاجماد بوله‌در بس بعض وقتده گوده یایومشاق یاحیوان یاجماد بوله‌در
ـ ٤ ـ هر بر حیوان متحرکدر ، هر بر وقتده جسم حیوان بولسه اوسه‌در بس بعض وقتده جسم متحرك بولسه اوسه‌در کبی
ـ ٥ ـ هر بر وقتده آدم عالم بولسه عاقل بوله‌در، هر بر عالم فاضلدر بس بعض وقتده آدم عاقل بولسه فاضل بوله‌در کبی
ـ ٦ ـ هر بر حیوان گوده‌در ، هر بر وقتده شی یاحیوان یاجماد بوله‌در بس بعض وقتده شی یاگوده یاجماد بوله‌در کبی
ـ ٧ ـ هر بر وقتده آغاج یاقاتی یایو مشاقدر ، هر بر قاتی آووردر بس بعض وقتده آغاج یایومشاق یاآووردر کبی
ـ ٧ ـ هر بر وقتده قومغان تیمور بولدیسه قاره بوله‌در ، هر بر وقتده قومغان یاتیمور یاآغاج بوله‌در بس بعض وقتده قومغان یاقاره یا آغاج بوله‌در یاخود بعض وقتده قومغان قاره بولسه آغاج بوله‌در کبی
ـ ٩ ـ هر بر وقتده تره‌زه یاپیالا یاقارندق بوله‌در ، هر بر وقتده تره‌زه پیالا بولسه توسسز بوله‌در بس بعض وقتده تره‌زه یاقارندق یاتوسسز بوله‌در یاخود بعض وقتده تره‌زه قارندق بولسه توسسز بوله‌در کبی

شکل ثالثدن نوع ثانی

ـ ١ ـ کل انسان حیوان، ولا شیء من الانسان ببقر فبعض الحیوان لیس ببقر کبی
ـ ٢ ـ کلما کانت النار موجودة کانت الحرارة موجودة، ولیس البتة اذا کانت النار موجودة کان البرد موجودا فقد لایکون اذا کانت الحرارة موجودة کان البرد موجودا کبی
ـ ٣ ـ دائما اما ان یکون الجسم شجرا او حجرا، ولیس البتة اما ان

يكون الجسم شجرا او صنوبرا فقد لايكون اما ان يكون الجسم حجرا او صنوبرا كبى
ـ ٤ ـ كل انسان حيوان، وليس البتة اذا كان الجسم انسانا كان ناهقا فقد لايكون اذا كان الجسم حيوانا كان ناهقا كبى

ـ ٥ ـ كلما كان المصباح زجاجا كان شفافا، ولاشئ من الزجاج بحديد فقد لايكون اذا كان المصباح شفافا كان حديدا كبى

ـ٦ـ كل صنوبر شجر، وليس البتة اما ان يكون الجسم صنوبرا او اسود، فقد لايكون اما ان يكون الجسم شجرا او اسود كبى

ـ٧ـ دائما اما ان يكون المحبرة زجاجا او حديدا، ولاشئ من الزجاج بشجر فقد لايكون اما ان يكون المحبرة حديدا، او شجرا كبى

ـ٨ ـ كلما كان البيت شجرا لم يكن حجرا وليس البتة اما ان يكون البيت شجرا او صنوبرا، فقد لايكون اذا لم يكن البيت حجرا كان صنوبرا ياخود فقد لايكون اما ان لايكون البيت حجرا او يكون صنوبرا كبى

ـ٩ـ دائما اما ان يكون القرطاس حرقة او شجرة، وليس البتة اذا كان القرطاس حرقة كان حديدا، فقد لايكون اما ان يكون القرطاس شجرة او حديدا ياخود قد لايكون اذا كان القرطاس شجرة كان حديدا كبى

شكل ثالثدن نوع ثالث

ـ١ـ هر بر چير شى آغاچدر، بعض چير شى بيوكدر بس بعض آغاج بيوكدر كبى

ـ٢ـ هر بر وقتده آدم اوزون بولسه نيچكه بولەدر، بعض وقتده آدم اوزون بولسه عقللى بولەدر بس بعض وقتده آدم نيچكه بولسه عقللى بولەدر كبى

ـ٣ـ هر بر وقتده قاره صاوت ياپيالا يا تيمور بولەدر، بعض وقتده پيالا يا آق ياقاره بولەدر بس بعض وقتده قاره صاوت يا تيمور يا آق ياقاره بولەدر كبى

ـ٤ـ هر بر صيير گودەدر، بعض وقتده حيوان صيير بولسه قاره بولەدر بس بعض وقتده حيوان گوده بولسه قاره بولەدر كبى

ـ٥ـ هر بر وقتده گوده يورديسه حركتلنەدر؛ بعض يوريان آتدر بس بعض وقتده گوده حركتلنسه آت بولەدر كبى

-٦- هربر آدم گوده‌در ، بعض وقتده آدم یاعالم یاقاره بوله‌در بس بعض وقتده گوده یاعالم یاقاره بوله‌در کبی

-٧- هربر وقتده آدم یامسلمان یاکافر بوله‌در ، بعض مسلمان اوزون‌در بس بعض وقتده آدم یاکافر یااوزون بوله‌در کبی

-٨- هربر وقتده لانپه تیمور بولدیسه قاره بوله‌در ، بعض وقتده لانپه یاتیمور یاپیالا بوله‌در بس بعض وقتده لانپه یاقاره یاپیالا بوله‌در کبی

-٩- هربر وقتده آت یامتحرك یاساکن بوله‌در ، بعض وقتده آت متحرك اولسه یورته‌در بس بعض وقتده آت یاساکن یایورتان بوله‌در کبی

شکل ثالثدن نوع رابع

- ١ - کل حجر جماد وبعض الحجر لیس باسود فبعض الجماد لیس باسود کبی

- ٢ - کلما کان القرطاس مکتوبا کان مُسوّدًا وقد لایکون اذاکان القرطاس مکتوبا کان ابیض فقد لایکون اذا کان القرطاس مُسوّدًا کان ابیض کبی

- ٣ - دائما اما ان یکون الخشب کبیرا اوصغیرا وقد لایکون اما ان یکون الکبیر صنوبرا اونخلة فقد لایکون امان یکون الخشب صغیرا اوصنوبرا اونخلة کبی

- ٤ - کل روزنة زجاج وقد لایکون اذا کان الجسم روزنة کان شفافا فقد لایکون اذا کان الجسم زجاجا کان شفافا کبی

- ٥ - کلما کان الثوب جدیدا لم یکن قدیما وبعض الجدید لیس بحریر فقد لایکون اذا لم یکن الثوب قدیما کان حریرا کبی

- ٦ - کل مصباح منیر وقد لایکون اما ان یکون المصباح شجرا اوحجرا فقد لایکون اما ان یکون المنیر شجرا اوحجرا کبی

- ٧ - دائما اما ان یکون المصباح حدیدا اولاحدیدا وبعض الحدید لیس بکبیر فقد لا یکون اما ان یکون المصباح لاحدیدا اوکبیرا کبی

- ٨ - کلماکان الجسم انسانا کان حیوانا وقد لایکون اما ان یکون الانسان ابیض اواسود فقد لایکون اذا کان الجسم حیوانا فاما ان یکون ابیض اواسود کبی

ـ ٩ ـ دائما اما ان يكون الجسم حيوانا اوجمادا وقد لايكون اذا كان الجسم حيواناكان بقرا فقد لايكون اما ان يكون الجسم جمادا اوبقرا كبى

﴿ شكل ثالثدن نوع خامس ﴾

ـ ١ ـ بعض آغاچ ناراطدر ، هربر آغاچ گودەدر بس بعض ناراط گودەدر كبى

ـ ٢ ـ بعض وقتدە گودە انسان بولسە حيوان بولەدر ، هربر وقتدە گودە انسان بولسە ناطق بولەدر بس بعض وقتدە گودە حيوان بولسە ناطق بولەدر

ـ ٣ ـ بعض وقتدە آت ياتورى ياكوك بولەدر ، هربر وقتدە تورى ياقزل ياقارە بولەدر بس بعض وقتدە آت ياكوك ياقزل ياقارە بولەدر كبى

ـ ٤ ـ بعض گودە صيردر ، هربر وقتدە گودە حيوان بولديسە متحرك بولەدربس بعض وقتدە صير حيوان بولديسە متحرك بولەدر كبى

ـ ٥ ـ بعض وقتدە آدم ضعيف بولسە چيرلى بولەدر هربرضعيف جانلى دربس بعض وقتدە آدم چيرلى بولسە جانلى بولەدر كبى

ـ ٦ ـ بعض آت قارەدر ، هروقتدە آت يايوقلايان يااوياودر بس بعض وقتدە قارە يايوقلايان ياوياودر كبى

ـ ٧ ـ بعض وقتدە گودە يا تاش يا آغاچدر ، هربر تاش قاتىدر بس بعض وقتدە گودەيا آغاچ ياقاتى بولەدر كبى

ـ ٨ ـ بعض وقتدە تاباق آلتون بولسە ياقشى بولەدر ، هربر وقتدە آلتون ياقيبات يااوچوز بولەدر بس بعض وقتدە تاباق ياقشى بولسە ياقيبات يا اوچوز بولەدر كبى

ـ ٩ ـ بعض وقتدە آدم ياناطق ياساكن بولەدرهربروقتدە آدم ناطق بولسە متحرك بولەدربس بعض وقتدەآدم ياساكن يامتحرك بولەدر كبى

﴿ شكل ثالثدن نوع سادس ﴾

ـ ١ ـ بعض الجسم قرطاس ولاشىء من الجسم بلون فبعض القرطاس ليس بلون كبى

ـ ٢ ـ قد يكون اذا كان الكرسى شجرا كان صنوبرا وليس البتة اذا كان الكرسى شجرا كان حجرا فقد لا يكون اذا الكرسى صنوبرا كان حجرا كبى

ـ ٣ ـ قديكون اما ان يكون الجسم حرقة او قرطاسا وليس البتة اما ان يكون الحرقة طويلة او بيضاء فقد لا يكون اما ان يكون الجسم قرطاسا او طويلا او ابيض كبى

ـ ٤ ـ بعض الحرقة منشفة وليس البتة اذا كان الحرقة طويلة كانت قصيرة فقد لا يكون اذا كان المنشفة طويلة كانت قصيرة كبى

ـ ٥ ـ قد يكون اذا كان الحيوان متحركا كان ابيض ولاشىء من المتحرك بحجر فقد لايكون اذا كان الحيوان ابيض كان حجرا كبى

ـ ٦ ـ بعض الجسم انسان وليس البتة اما ان يكون الجسم ابيض اواسود فقد لايكون اما ان يكون الانسان ابيض اواسود كبى

ـ ٧ ـ قد يكون اما ان يكون الفرس صاهلا او ماشيا ولاشىء من الصاهل بانسان فقد لايكون اما ان يكون الفرس ماشيا اوانسانا كبى.

ـ ٨ ـ قد يكون اذا كان الانسان متحركا كان ضاحكا وليس البتة اما ان يكون المتحرك احمر او اصفر فقد لايكون اذا كان الانسان ضاحكا فاما ان يكون احمر اواصفر كبى

ـ ٩ ـ قد يكون اما ان يكون الانسان عالما او فاسقا وليس البتة اذا كان الانسان عالما كان كافرا فقد لايكون اما ان يكون الانسان فاسقا او كافرا كبى.

ـ تنبيه ـ شكل رابع نى استعمال بك آز بولنديغندن همده بوقاريده مذكور بولغان مثال‌لرنى حل قيلورغه قادر بولغان آدم شكل رابعدن ذكر قيلنمش مثال‌لرنيده حل قيلورغه قادر بولنديغندن شكل رابع نك مثال‌لرنى تفصيل‌دن صرف نظر قيلدق

ـ تنبيه ـ بومثال‌لرنى همده توبانده ذكر قيلنه‌چق مثال‌لرنى بالالرغه نتيجه نى ذكر قيلمينجه قياسى‌غنه يازديرب ، عربچه بولسه تاتارچه‌غه وتاتارچه بولسه عربچه‌كه ترجمه قيلديروب ، اولا مذكور قياس نك مفرداتينى (كلى مى ؟ جزئى مى ؟ ذاتى مى ؟ عرضى مى ؟ وهكذا) حل قيلديروب بعدنده مركباتينى (قايسى شكل‌دن ؟ حد اصغر وحد اوسط وحد اكبر قايسى‌لر ؟ صغرى ايله كبرى قايسى‌لر ونيداين قضيه‌لر ؟ شرط انتاج تابلغانمى ؟ حاصل اولغان نتيجه نى ؟) تفصيلا بيان قيلديروب يازدرملى

بعدنده معلم افندی یازولرندن قاراب خطا یرلرنی توزاتوب بالالرغه بیان قیلملی شوراسینه‌ده دقت قیلملی که بالالرنك برسی دیکرندن قاراب یازمسونلر بلکه هر برسی اوزبیلمدکلر یله یازسونلرده عبارت لری درست وجمله‌لری قواعد ترکیه‌که موافق اولسونلر .

تورلی شکلدن مثاللر

ـ ۱ ـ هر بر کوده متحرکدر ، هیچ برتوس کوده دکلدر بس بعض متحرك توس دکلدر کبی

ـ ۲ ـ کل بقر حیوان ولا شیء من الانسان ببقر فبعض الحیوان لیس بانسان کبی

ـ ۳ ـ هر بروقتده کوده آدم بولسه حیوان بوله‌در ، هر بروقتده کوده آدم بولسه ناطق بوله‌در بس بعض وقتده کوده حیوان بولسه ناطق بوله‌در کبی

ـ ٤ ـ کلما یتحرك الجسم تحرك عروقه وکلما تحرك الجسم لایکون ساکنا فقد یکون اذا تحرك عروق الجسم لایکون ساکنا کبی

ـ ٥ ـ هر وقتده من کولسه‌م سن کوله‌سك ، هیچ بروقتده زید کولسه سن کولمی‌سك بس هیچ بروقتده من کولسه‌م زید کولمی‌در کبی

ـ ٦ ـ کلما لم یکن الجسم ناطقا لم یکن انسانا وقد یکون اذا لم یکن الجسم ناطقا لم یکن حیوانا فقد یکون اذا لم یکن الجسم انسانا لم یکن حیوانا کبی

ـ ۷ ـ زید ساکندر ، هر بروقتده ساکن یاحیوان یالاحیوان‌دربس زید یاحیوان یالا حیوان‌در کبی

ـ ۸ ـ کلما وجد الذهب وجد الجماد وقد یکون اذا وجد الذهب وجد الجسم فقد یکون اذا وجد الجماد وجد الجسم کبی

ـ ۹ ـ هر بر وقتده جسم انسان بولسه حیوان بوله‌در ، هر بروقتده حیوان یاابیض یالاابیض‌دربس هر بروقتده جسم انسان بولسه یاابیض یالاابیض بوله‌در کبی

ـ ۱۰ ـ زید ضرب بالعصا وکل من ضرب بالعصا فهو ظالم فزید ظالم کبی

ـ ۱۱ ـ زید ایوده‌در ، هیچ برایوده بولغان آدم طوکمی‌در بس زید طوکمی‌در کبی

ـ ۱۲ ـ زید فی البحر وکل من کان فی البحر یسبح فزید یسبح کبی

نتیجه‌سز قیاسلر

ـ ١ ـ هر بر وقتده علة تابلسه معلول تابله‌در، بعض وقتده معلول تابلسه آدم بوله‌در کبی

ـ ٢ ـ کل حیوان صاهل وکل فرس جسم کبی

ـ ٣ ـ کل انسان حیوان وبعض الحیوان فرس کبی

ـ ٤ ـ کل انسان حیوان ولاشیء من الحیوان الابیض باسود کبی

ـ ٥ ـ قدلایکون اذاوجدالذهب وجدالفضة وکلماوجدالذهب وجدالجسم کبی

ـ ٦ ـ زید نائم وکل نائم فی الدار کبی

ـ ٧ ـ کل فرس جسم وکل عالم جسم کبی

ـ ٨ ـ هر بر آدم حیوان‌در، هربر آت حیوان‌در کبی

ـ ٩ ـ هیچ بروقتده کوده آدم بولسه آت بولمی‌در، هربروقتده کوده آدم بولسه ناطق بوله‌در کبی

ـ ١٠ ـ هربر حیوان باصوده‌در، بعض ایو باصوده دکل‌در کبی

ـ ١١ ـ زید حیوان والحیوان اسود کبی

ـ ١٢ ـ هیچ بروقتده لاتپه پیالا بولسه تیمور بولمی‌در، هربروقتده لاتپه تیمور بولسه قاره بوله‌در کبی

ـ تنبیه ـ بوقیاسلرده بولنان قضیه‌لرنی وقایو شکلدن ایدیکلرینی ونیچون منتج دکل‌لکلرینی بالالر یازوب بیان قیلملی‌لر

بالالرغه حل قیلدیریله چق قیاسلر

ـ ١ ـ مورجه‌دن توتون چیغه‌در، میچکه یاغلمش‌در

ـ ٢ ـ تیرس‌لر وصالام‌لر آغوب کیله‌درلر تکرمن جرغاندر

ـ ٣ ـ پوژارنوی‌لر واره‌لر یانغین واردر

ـ ٤ ـ زید آت جیکمش‌در بازارغه باراد‌ر

ـ ٥ ـ کلما علم الله وجوده یلزم وجوده

ـ ٦ ـ ملا چالمه کیوب چقدی نمازغه واره‌در

- ٧ - مؤذن منارەدە کورنەدر اذان ایتەدر
- ٨ - زید کە بالالریو کریشوب بارەلر قایتقاندر
- ٩ - اشطان بالاغون چیغاروب کیلگان قوداغە کیلگاندر
- ١٠ - شودر ایشیلەدر قوناق کیلەدر
- ١١ - خالد کریچ تاشیدر مورجە چیغارتە تورغاندر
- ١٢ - پراخوط توشدی بوز کیتکاندر
- ١٣ - بکرنک اوتی سونمی‌در یوقلمای تورغاندر
- ١٤ - سالم صراپولغە وارەدر مال کیرکدر
- ١٥ - اویلە جیتدی ملا مسجدەدر
- ١٦ - ولی ملاغە کلدی جنازە یتکاندر
- ١٧ - بیك چاتیرتادی بر برنرسەنی یاشین صوقغاندر
- ١٨ - قویاش بایشندە بیك کوزلیدر بوز یاوە تورغاندر
- ١٩ - آش پشیرینەلر قوناق کیلە تورغاندر
- ٢٠ - خالد ، بیك سونکان امتحاندە یاقشی کورنکاندر
- ٢١ - خالد کوچتاناچ کتوردی صراپولدن قایتقاندر
- ٢٢ - بشیر ، بیك بوکرایکان ضررینە حکم قیلنغاندر
- ٢٣ - سعید ، بیك حسرتلی‌در امتحاندە توص آز ویرلگاندر
- ٢٤ - معلم افندی ، بیك سونکان امتحاندە شاکردلری یاقشی کورنکاندر

- تنبیه بو کبیلر دیلمزدە بیك کوب درلر اوزلری صناعات خمسەنك
خطابت قسمندن درلر

اثر عبدالله المخدومی نعمتوللین

١٨٩٩ نچی یلدە ٢٦ نچی مارتدە